

BA ritgerð

BA-gráða í félagsráðgjöf

Áhrif fangelsisvistar á kvenfanga og fjölskyldur þeirra

Þórunn Bergdís Heimisdóttir

Steinunn Hrafnssdóttir
Október 2014

HÁSKÓLI ÍSLANDS
FÉLAGSVÍSINDASVIÐ

FÉLAGSRÁÐGJAFARDEILD

Áhrif fangelsisvistar á kvenfanga og fjölskyldur þeirra

Þórunn Bergdís Heimisdóttir

181090-3759

Lokaverkefni til BA-gráðu í félagsráðgjöf

Leiðbeinandi: Steinunn Hrafnssdóttir

Aðstoðarleiðbeinandi: Eva Rós Ólafsdóttir

Félagsráðgjafardeild

Félagsvísindasvið Háskóla Íslands

Október 2014

Áhrif fangelsisvistar á kvenfanga og fjölskyldur þeirra

Ritgerð þessi er lokaverkefni til BA-gráðu í félagsráðgjöf og er óheimilt að afrita ritgerðina á nokkurn hátt nema með leyfi rétthafa.

© Þórunn Bergdís Heimisdóttir 2014

Prentun: Lyng ehf
Hafnarfjörður, Ísland 2014

Útdráttur

Í þessari ritgerð verður fjallað um kvenfanga á Íslandi og áhrif fangelsisvistar á fanga og fjölskyldur þeirra. Markmið þessa verkefnis er að auka þekkingu og áhuga á málefnum kvenfanga og aðstandenda þeirra á Íslandi.

Aðeins um 5% fanga á hverjum tíma eru konur en margt bendir til að konum sem stunda afbrot sé að fyllga. Helstu brotin sem konur fremja eru auðgunarbrot/skjalabrot og fíkniefnabrot. Ritgerðin fjallar um tengslakenningar og stimplunarkenningar og áhrif þeirra. Rætt er um mikilvægi fjölskyldu fyrir fangann og bakgrunnur kvenfanga er skoðaður. Fjallað er um mæður í fangelsum en 70% íslenskra kvenfanga eiga börn. Aðstaða kvennanna í Fangelsinu Kópavogsbraut 17 er skoðuð. Fjallað er um þær leiðir sem í boði er fyrir fjölskyldu og fanga til að viðhalda góðu sambandi meðan á afplánun stendur. Farið er yfir þann stuðning sem í boði er fyrir kvenfanga innan og utan fangelsisins. Í lok ritgerðarinnar er fjallað um áhrif fangelsisvistar á fangann og fjölskyldu hans í almennu samhengi og í ljósi tengsla- og stimplunarkenninga.

Niðurstöður ritgerðarinnar sýna að fjölskyldur gegna mikilvægu hlutverki í að styðja fangann meðan á afplánun stendur. Áhrif fangelsisvistar á börn og aðstandendur fanga eru margþætt. Þegar fjölskyldumeðlimur fer í fangelsi getur það haft í för með sér upplausn innan fjölskyldunnar og breytt fjölskyldumynstur. Meðlimir fjölskyldunnar taka fangelsisvistina mis nærri sér. Áhrif vistarinnar á fangann sjálfann eru margvíslag en kvenfangar upplifa fleiri vandamál en karlfangar og finna oft fyrir miklu þunglyndi, sektarkennd og einangrun.

Efnisyfirlit

Útdráttur	5
Efnisyfirlit	6
1 Inngangur.....	7
2 Tölfræðilegar upplýsingar um konur og afbrot á Íslandi	8
3 Tengslakenningar	10
4 Stimplunarkenningar.....	12
5 Fjölskyldur og bakgrunnur kvenfanga	16
6 Mæður í fangelsum	19
7 Kvennafangelsið	22
8 Samskipti fanga í afplánun við börn og fjölskyldu	24
9 Stuðningur í fangelsi og utan þess	27
10 Áhrif fangelsisvistar á börn, maka og stórfjölskyldu.....	30
10.1 Áhrif á börn.....	30
10.2 Áhrif á maka	31
10.3 Áhrif á stórfjölskyldu.....	32
Umræður	34
Heimildaskrá.....	39

1 Inngangur

Í þessu lokaverkefni verður fjallað um kvenfanga á Íslandi. Lítið hefur verið fjallað um málefni kvenfanga á Íslandi, enda eru konur líttill hluti fanga eða um 5% (Fangelsismálstofnun ríkisins, 2013).

Lítið er fjallað um kvenfanga og aðstandendur þeirra hér á landi og hópurinn hefur lítið verið rannsakaður. Markmið verkefnisins er að auka þekkingu og áhuga á málefnum kvenfanga og aðstandendum þeirra. Verkefnið leitast við að svara eftirfarandi rannsóknarspurningu: *Hver eru áhrif fangelsisvistar á kvenfanga og fjölskyldur þeirra?*

Til að svara þessari spurningu verður aðallega notast við erlendar ritrýndar heimildir úr bókum, tímaritum og af veraldarvefnum. Lítið er til af íslensku efni um málaflokkinn.

Málaflokkurinn varð fyrir valinu þar sem höfundur hefur mikinn áhuga á aðstæðum fanga og aðstandenda þeirra.

Verkefnið skiptist í nokkra kafla. Fyrst eru ýmsar tölfraðilegar upplýsingar um konur og afbrot þeirra á Íslandi skoðaðar. Fjallað er um tengsla- og stimplunarkenningar og áhrif þeirra. Fjallað er um mikilvægi fjölskyldu og bakgrunnur kvenfanga er skoðaður. Fjallað er um mæður í fangelsum, þar sem meirihluti íslenskra kvenfanga eiga börn. Fangelsið Kópavogsbraut 17 er kynnt og aðstaða kvenfanga skoðuð. Ýmsar leiðir til að viðhalda sambandi fanga við fjölskyldur sínar eru skoðaðar. Fjallað er um stuðninginn sem í boði er í fangelsi og utan þess, fyrir fanga og fjölskyldu hans. Áhrif fangelsisvistarinnar á börn, maka og stórfjölskyldu eru skoðuð í almennu samhengi og í ljósi tengsla- og stimplunarkenninga. Í lok verkefnisins verða helstu niðurstöður verkefnisins teknað saman í umræðukafla og rannsóknarspurningunni svarað.

2 Tölfræðilegar upplýsingar um konur og afbrot á Íslandi

Þessi kafli fjallar um tölfræðilegar upplýsingar um konur og afbrot á Íslandi. Töluverður munur er á tíðni og tilefni fangavistar kvenna og karla. Konur sem fremja afbrot eru mun færri en karlar og fremja þær frekar glæpi án fórnarlamba, ólíkt körlum sem fremja frekar ofbeldis-, viðskipta- og pólitískra glæpi (Hagstofa Íslands, 2013a).

Í opinberum afbrotaskýrslum má sjá muninn á tíðni og tilefni fangavistar kvenna og karla. Frá árunum 2000-2012 var meðalfjöldi kvenfanga tvær til sjö konur. Lítill breyting hefur verið á meðalfjölda kvenfanga á síðustu árum. Tafla 1 sýnir að árið 2000 voru tveir kvenfangar, árið 2005 voru sex kvenfangar, árið 2010 voru þeir fjórir og árið 2012 voru þeir fimm. Mikill munur er á afplánunartíðni kynjanna þar sem tvær til sjö konur eru á hverjum tíma í fangelsi á móti rúmlega 100 körlum (Hagstofa Íslands, 2013a). Hinsvegar ef skoðaðar eru opinberar afbrotaskýrslur yfir glæpatíðni þá má sjá að konur fremja um 10-20% allra afbrota á Íslandi (Helgi Gunnlaugsson, 2008).

Kvenfangar sem hófu afplánun á Íslandi árið 2013 voru á aldrinum 21-48 ára, en meðalaldur þeirra var 31,6 ár (Hafdís Guðmundsdóttir, munnleg heimild, 27. ágúst 2014).

Á árunum 2000-2012 voru algengustu brotin sem framin voru af konum auðgunarbrot/skjalabrot og fíkniefnabrot (Hagstofa Íslands, 2013b). Til auðgunarbrota teljast þjófnaður, gripdeild, ólögmæt meðferð fundins fjár, fjárdráttur, fjárvík, umboðssvik, skilasvik, fjárkúgun, rán, misbeiting og hylming. Skjalabrot eru skjalafals, skjalasvik, skjalamisnotkun, rangfærsla skjala, merkjabrot og röng sönnunargögn (Ríkisendurskoðun, 2006). Til fíkniefnabrota teljast dreifing, sala, innflutningur, varsla, neysla og framleiðsla fíkniefna (Þórunn Steindórsdóttir, 2002).

Tafla 1. Meðalfjöldi fanga árin 2000-2013

Ár	Karlar	Konur
2000	69	2
2001	84	3
2002	80	5
2003	93	5

2004	95	5
2005	91	6
2006	93	4
2007	99	4
2008	112	6
2009	110	6
2010	130	4
2011	129	7
2012	119	5
2013	147	11

Heimild: Hagstofa Íslands, 2014

Kynin eiga það sameiginlegt að fremja brot tengd fíkniefnum (Þingskjal 813, 2007-2008). Þegar litið er til eðlis glæpa sem konur fremja er margt sem bendir til þess að konur séu að reyna að bjarga sér fjárhagslega (Faris og Miller, 2010). Tíðni manndrápa, ofbeldisbrota og rána meðal kvenna fer hækkandi á Vesturlöndum, en hefur aldrei verið há hér á landi (Margrét Sæmundsdóttir, 2007).

Fræðimenn hafa velt því fyrir sér hvort að öðruvísí sé tekið á afbrotum kvenna en karla. Hvort það geti verið að þær séu verndaðar meira og afsakaðar af körlum og hvort ekki sé eins tekið á þeim í réttarvörslukerfinu. Hvort konur séu frekar í hlutverki aðstoðarmanna varðandi glæpi eins og skjalafals og fíkniefnabrot og karlmenn taki síðan á sig sökina. En hvernig sem því er háttað þá er hlutdeild kvenna minni og öðruvísí í afbrotum en karla (Helgi Gunnlaugsson, 2000).

3 Tengslakennigar

Til að skoða áhrif fangelsisvistar á kvenfanga og fjölskyldur þeirra er gott að líta á tengslakennigar (e. attachment theory). Tengslakennigar skoða tengslamyndun á milli ungabarns og móður og sýna hversu dýrmæt tengslin eru. Margir fræðimenn hafa sett fram kenningar um hvernig tengsl einstaklinga verða til. Tengsl sjást ekki en þau eru nauðsynleg fyrir alla sem ætla að lifa heilbrigðu lífi. Börn hafa sterka meðfædda þörf fyrir tengsl en stundum kemur fyrir að móðirin getur ekki verið til staðar. Aðskilnaður barns frá móður getur haft djúpstæð áhrif á barnið.

Til þess að fjalla um tengsl er gott að skoða hvað tengsl raunverulega eru.

Samkvæmt Sæunni Kjartansdóttur (2009) eru tengsl atferli barns eða fullorðins sem stuðla að nálægð við aðra manneskju. Tengslin milli barns og foreldris byggja á þroska- og varnarleysi barnsins því það er eðlislæg hvöt barna að bindast manneskju sem veitir þeim vernd og öryggi. Til þess að barn finni öryggi þarf foreldrið að vera aðgengilegt og bregðast við barninu. Oftast er móðirin fyrst til að mynda tengsl við barnið en síðan faðirinn eða aðrir umönnunaraðilar. Tengslakennigar lýsa þörf barna fyrir nán tengsl við foreldra sína eða umönnunaraðila (Howe, Brandon, Hinings og Schofield, 1999).

John Bowlby var frumkvöðull þegar kom að kenningum um tengslamyndun (Berk, 2009). Hann trúði að ungabörn hefðu meðfædda eiginleika sem hjálpuðu þeim að bindast foreldrum sínum. Tengsl barnanna þroskuðust með samskiptum við einstaklingana í umhverfinu þeirra. Fyrirmund barnsins er oftast móðirin og þar lærir barnið að mynda tengsl. Meðfæddu hegðunarmynstrin tryggja að foreldrar uppfyllir þarfir barnsins, líkamlegar og andlegar (Bowlby, 1969).

Tengslakennung Bowlby (e. attachment theory) skiptist í fjögur þrep sem lýsa hvernig geðtengsl þróast. Fyrsta þrepíð er forgeðtengslaskeið og það einkennist af meðfæddum eiginleikum sem kalla fram jákvæð viðbrögð umönnunaraðilans áður en geðtengsl myndast. Þetta þrep á sér stað frá fæðingu til sex vikna aldurs. Annað þrepíð er geðtengsl í mótn og það einkennist af því að barnið byrjar að mynda traust við umönnunaraðilann sinn og hegðar sér öðruvísi í kringum hann en ókunnuga. Þetta þrep á sér stað frá 6 vikna aldri til sex til átta mánaða aldurs. Þriðja þrepíð er skeið skýrra geðtengsla og einkennist af því að tengsl barnsins við umönnunaraðila eru orðin skýr og aðskilnaðarkvíði kemur oft í ljós sem ótti við ókunnuga. Barn leitar stuðnings og finnur

til öryggis hjá umönnunaraðila. Þetta þep á sér stað frá sex/átta mánaða aldri til tveggja ára aldurs. Fjórða og seinasta þepið er myndun gagnkvæms sambands og einkennist af því að börn skapa sér ákveðið innra módel sem byggist á reynslu þeirra af þrepunum fjórum. Módelið hefur áhrif á myndun allra nánna sambanda barnsins í framtíðinni og þetta þrep á sér stað frá tveggja ára aldri og út ævi þeirra (Berk, 2009). Þannig að tengslamyndun barna við umönnunaraðila sinn getur haft áhrif á öll samskipti barnsins síðar á ævinni (Simpson og Rholes, 1998).

Bowlby sá að börn sem aðskilin voru frá foreldrum sínum eða mættu miklu tilfinningalegu mótlæti gátu átt við ýmsan hegðunar-, tilfinninga- og andlegann vanda að stríða og leituðu staðengils í öðru fólk eða hlutum í leit sinni að nánu sambandi (Bowlby, 1982; Howe, Brandon, Hinings og Schofield, 1999). Aðskilnaður barns frá foreldri veldur tilfinningalegu álagi og streitu hjá börnum og það getur haft slæm áhrif á tilfinningalegan þroska þeirra (Bowlby, 1982).

Tengsl barns við móður eru því afar mikilvæg og flestar konur í fangelsenum eru mæður. Sameinuðu þjóðirnar settu lög árið 1989 sem fjalla um að börn eigi ekki að vera aðskilin frá foreldrum sínum nema í þágu þeirra og að hagsmunir barns eigi alltaf að vera í forgangi. Á mörgum stöðum í heiminum þar sem aðstæður leyfa fá börn kvenfanga að búa hjá þeim meðan á afplánun stendur. Þetta er gert á þeirri forsendu að aðskilnaður barns við móður getur valdið tilfinningalegum vandamálum (Wetton og Sprackett, 2007). Þegar tekin er ákvörðun um hvort barnið verði aðskilið frá móður sinni eða fái að búa hjá henni í afplánun er alltaf hugsað um hvað sé barninu fyrir bestu (World Health Organisation, 2009). Á Íslandi er leyfilegt fyrir konu að hafa barn hjá sér í afplánun en það er gert í samráði við barnaverndarnefnd (Þingskjal 1311, 2005).

4 Stimplunarkenningar

Til að skoða áhrif fangelsisvistar á kvenfanga og fjölskyldur þeirra er mikilvægt að líta á stimplunarkenningar. Stimplun samfélagsins hefur mikil áhrif á kvenfanga og aðstandendur þeirra. Stimplun er fyrirbæri sem hefur bæði áhrif á hvernig samfélagið sér fangann og aðstandendur hans og hvernig fanginn og aðstandendur hans sjá sjálfa sig. Stimpill segir til um stöðu fólks í samféluginu. Þegar manneskja hefur verið stimpluð getur verið erfitt að ná stimplinum af. Stimpillinn hefur áhrif á sjálfsmynnd og líf einstaklingsins sem verður fyrir stimpluninni.

Stimplunarkenningar (e. labeling theories) skoða hvernig frávikshegðun hlýtur viðbrögð frá samféluginu. Viðbrögðin við frávikshegðuninni geta leitt til viðvarandi og stöðugrar frávikshegðunar. Einstaklingar sem verða fyrir stimplun í samféluginu fara að hegða sér í samræmi við stimplunina (Jón Gunnar Bernburg, 2005). Þeir endurskipurleggja líf sitt og sjálfsmynnd sína í kringum nýja stimpilinn (Lemert, 1972).

En stimplunarkenningar hafa ekki áhrif nema einstaklingarnir taki stimplunina gilda og geta ekki afneitað henni (Becker, 1963).

Þegar einstaklingar fara að hegða sér í samræmi við þessar væntingar samfélagsins þá hefur það áhrif á líðan þeirra, félagsleg tengsl þeirra og það skerðir tækifæri þeirra á vinnumarkaði (Jón Gunnar Bernburg, 2005).

Kenningin segir að frávik eða afbrot sé ekki frávik eða afbrot nema af því að samfélagið skilgreinir það sem svo (Siegel, 2009). Í afbrotafræði er oft talað um frávik sem einhverskonar brot eða óhlýðni á venjum og gildum samfélagsins, eða brot á óskráðum reglum eða væntingum um hvernig einstaklingar eiga að hegða sér (Jón Gunnar Bernburg, 2004). Skilgreiningin er því ekki sjálfgefin heldur er hún afurð samfélagsins, og er því breytileg eftir samfélögum (Siegel, 2009).

Markmið kenningarinnar er að finna þá sem verða fyrir stimpluninni og skoða hvaða áhrif stimplunin hefur á líf þeirra. Stimplaðir einstaklingar lenda stundum utangarðs eða einangrast þegar samfélagið hefur stimplað þá "öðrvísi" (Becker, 1963). Þegar stimplunarkenningin er skoðuð eru tvö hugtök sem skipta máli. Þessi hugtök eru smán eða brennimerking og spegilsjálfir.

Smán eða brennimerking lýsir því hvernig samfélagið og menningin hafa fest neikvæða staðalmynd við stimplunina. Þessi staðalmynd kemur til dæmis úr bókum, bíómyndum eða tungumálum. Börn læra mjög ung hvernig vondu karlarnir líta út í teiknimyndum og fá þá neikvæða mynd af því hvernig afbrotamenn eru (Jón Gunnar Bernburg, 2009). Samskipti hins stimplaða við aðra geta orðið vandræðaleg og mjög meðvituð vegna þess að einstaklingurinn getur fundið fyrir neikvæðri mynd sinni í gegnum aðra (Jón Gunnar Bernburg, 2005).

Spegilsjálfnið lýsir því hvernig álit annara hefur áhrif á einstaklinginn sem er stimplaður, sem endurspeglar svo það sem einstaklingnum finnst um sjálfan sig. Sá sem er stimplaður fer að haga sér eftir væntingum annarra (Ritzez, 1980).

Þrjú stig frávika eru innan stimplanakenninganna. Fyrsta stigið er þegar einstaklingur brýtur gegn viðmiðum og reglum samfélagsins áður en hann er stimplaður. Ef hegðunin er réttlætanleg eða telst til samfélagslegrar virkni þá helst einstaklingurinn á þessu stigi. Ef einstaklingurinn viðurkennir fráviksstimpilinn er líklegt að hann fari á næsta stig. Ef hegðunin er svo endurtekin, er sýnileg og fær neikvæð viðbrögð er líklegt að hlutverk einstaklingsins breytist. Annað stigið er þegar einstaklingur hefur verið stimplaður og stundar frávikshegðunina og viðurkennir að hann sé frávik. Þessi stimplun er afleiðing félagslegra viðbragða úr samfélaginu (Lemert, 1994). Þriðja stigið er þegar sá sem er stimplaður meðtekur hlutverk sitt sem fráviki en afneitar smánuninni. Hann endurstimplar frávikshegðunina sem eðlilega (Jón Gunnar Bernburg, 2009).

Dæmi um konur í afbrotum og þessi þrjú stig stimplanakenninganna: Fyrsta stigið er þegar kona brýtur af sér og kemst upp með það. Hún nær að réttlæta hegðunina fyrir sjálfri sér og lítur því ekki á sig sem afbrotamann. Hinsvegar ef hún viðurkennir stimpilinn og veit að það sem hún gerði var rangt er líklegt að hún fari á næsta stig. Ef hún brýtur af sér aftur og fær neikvæð viðbrögð frá samfélaginu er líklegt að hlutverk hennar breytist. Annað stigið er þegar konan hefur verið stimpluð og hún heldur áfram að brjóta af sér og viðurkennir að hún sé frávik. Þriðja stigið er þegar hún meðtekur hlutverk sitt sem afbrotamaður en hún afneitar smánun og endurstimplar hegðunina sína sem eðlilega.

Stimplun getur verið formleg og óformleg. Formleg stimplun er stimplun sem stofnanir hafa til að hafa taumhald á borgurum. Formlega stimplunin gerir ráð fyrir að

þessar félagslegu taumhaldsstofnanir flokki einstaklinga eftir til dæmis kynþætti, efnahagsstöðu, hegðun og fleiru. Hún gerir líka ráð fyrir að þessar stofnanir viðhaldi eða búi til frávikshegðun með þessari flokkun (Ward, 1971). Formleg stimplun er til dæmis þegar konur sem fremja frávikshegðun eru teknar úr samfélaginu og smánaðar með fangelsisvist (Horowitz og Wasserman, 1979).

Óformleg stimplun er stimplun frá aðilum í kringum okkur og þessir aðilar móta félagslega stöðu og sjálfsálit þeirra sem eru stimplaðir (Jón Gunnar Bernburg, 2009). Þessir aðilar eru til dæmis fjölskyldumeðlimir og vinir, en skoðanir eða álit þeirra tekur þátt í að móta sjálfsálit kvennana. Formlega stimplunin er stimplun sem talin er smána einstaklinga og það leiðir af sér enn frekari frávikshegðun (Adams, Robertson, Gray-Ray og Ray, 2003). Ef einstaklingar hafa ekki verið formlega stimplaðir hefur frávikshegðun þeirra lítil sem engin áhrif á þá. En þegar einstaklingarnir fá formlega stimplun sem frávikar og eru smánaðir með fangelsisvist er líklegt að þeir meðtaki og viðurkenni frávikshegðunina (Horowitz og Wasserman, 1979).

Margir telja að stimplun leiði af sér stöðugt hegðunarmynstur frávika og að staðalmyndir ýti undir áframhaldandi frávikshegðun því frávikinn finnur fyrir smán eða brennimerkingu. En stimplunin hefur mikil áhrif á sjálfsmynd fólks og líf þeirra. Nýlegar rannsóknir hafa sýnt jákvætt samband milli stimplunar og afbrota. Rannsóknir hafa einnig sýnt að stimplun hefur áhrif á náms- og atvinnutækifæri. Stimplunin hefur áhrif á minnkandi tengsl við hefðbundna hópa samfélagsins en aukin tengsl við jaðarhópa (Jón Gunnar Bernburg, 2005).

Með stimplun er erfiðara að viðhalda félagslegum tengslum, en ákveðin hegðun getur verið samþykkt hjá einni fjölskyldu en ekki þeirri næstu (Jón Gunnar Bernburg, 2009; Erikson, 1994).

Þegar móðir er fangelsuð þýðir það að móðirin hafi ekki aðeins brotið gegn lögum og viðmiðum samfélagsins heldur þýðir það líka að hún hafi brugðist kynhlutverki sínu. Móðurinni hefur þá mistekist að uppfylla móðurhlutverk sitt og þar með brugðist skyldum sínum (Henley og Freemen, 1979; Ker-Conway, 1994; Nagel og Hagen, 1983; Schur, 1984).

Fischer og Geiger (2005) gerðu rannsókn á stimplunarkenningum og áhrifum stimplunar á afbrotamenn. Meðal helstu niðurstaðna kom í ljós að konur eru

viðkvæmari fyrir stimplun en karlar. Konur eiga erfiðara með að afneita skaðanum eða fórnarlömbunum en karlar (Sykes og Matza, 1957; Hirschi, 1969).

Kvenfangar töldu helstu fórnarlömb frávikshegðunar sinnar vera börnin þeirra. Þær gátu ekki réttlæt frávikshegðunina fyrir börnum sínum eða afneitað skaðanum sem fylgir aðskilnaði þeirra (Geiger og Fischer, 2005). Kvenfangar upplifa sig oft sem óhæfar mæður. Þeim finnst þær hafa brugðist börnum sínum, þær fá ekki að sjá um börnin sín, veita þeim uppeldi eða fara með forsjá þeirra. Þær kenna sér um, skammast sín og finna fyrir sektarkennd. Þegar konurnar fengu stimpilinn óhæfar mæður og viðurkenndu hann þá gátu þær ekki réttlætt hegðun sína eða frávarpað henni (Geiger og Fischer, 2005).

Samkvæmt stimplunarkenningum hefur fangelsisvist mikil áhrif á kvenfanga og aðstandendur þeirra. Að vera stimplaður sem fangi eða aðstandandi fanga hefur áhrif á hvernig samfélagið sér einstaklinginn. Stimpillinn segir til um stöðu einstaklinga í samféluginu og þegar einstaklingur hefur verið stimplaður er erfitt að losna við stimpilinn. Þegar einstaklingar hafa verið stimplaðir og hafa tekið stimplunina í sátt þá hegða þeir sér eftir stimpluninni eða væntingum samfélagsins. Þetta hefur áhrif á sjálfsmynd þeirra, líðan, félagsleg tengsl og tækifæri á atvinnumarkaði (Jón Gunnar Bernburg, 2005). Þessir einstaklingar lenda oft utangarðs, þeir hverfa frá hefðbundinni félagslegri uppbyggingu en auka tengsl við frávikshópa (Jón Gunnar Bernburg, 2009; Becker, 1963).

Konur eru viðkvæmari en karlar, sérstaklega konur sem eiga börn. Stimplunin hefur slæm áhrif á sjálfsmynd þeirra og hún getur leitt af sér frekari frávikshegðun (Fischer og Geiger, 2005).

5 Fjölskyldur og bakgrunnur kvenfanga

Þessi kafli fjallar um hugtakið fjölskylda og hversu mikilvæg fjölskyldan er fyrir meðlimi hennar. Fjölskyldan og umhverfið hefur mikil áhrif á móton einstaklingsins og heilbrigðar fjölskyldur stuðla að heilbrigðu samfélagi. Kvenfangar hinsvegar koma oft af brotnum heimilum þar sem þær hafa lifað við mikla óreglu (Pollock, 2002; Balknap, 2001; Chesney-Lind, 1997; Pogrebin og Dodge, 2001).

Hugtakið fjölskylda hefur nokkrar skilgreiningar og það er vegna þess að fjölskyldur eru alltaf að breytast og það er huglægt mat fólks hvað fjölskylda er. Það er því hægt að deila um hvað fjölskylda er og hvað hún er ekki. Félagsráðgjafar hafa jafnan skilgreint hugtakið sem einstaklingar sem búa saman (Sigrún Júlíusdóttir, 2001). En í þingsályktunartillögu um móton opinberrar fjölskyldustefnu frá árinu 1997 er hugtakið skilgreint og þá sést hversu margbreytilegar fjölskyldur geta verið;

"Fjölskyldan er hópur einstaklinga sem á sameiginlegt heimili þar sem þeir deila tómstundum, hvíld, tilfinningum, efnahag, ábyrgð og verkefnum. Meðlimir eru oftast fullorðnar manneskjur af báðum kynjum, eða einstaklingur, ásamt barni eða börnum (þeirra). Þeir eru skuldbundnir hvorum öðrum í siðferðilegri gagnkvæmri hollustu".

(Velferðarráðuneytið, 2001)

Frá upphafi mannkyns hafa mennirnir hópað sig saman í fjölskyldur til að finna fyrir tilfinningalegum, líkamlegum og samfélagslegum stuðning. Fjölskyldur eru mismunandi um allan heim en gildi fjölskyldunnar er það sama. Fjölskyldur eru félagslegar einingar sem eru kjarninn að heilbrigðu samfélagi (DeFrain, Brand, Friesen og Swanson, 2008). Engin eining hefur jafn mikil áhrif á móton einstaklinga eins og fjölskyldan; þar skapast félagsleg, persónuleg og tilfinningaleg tengsl (Farley, Smith og Boyle, 2006). Í fjölskyldum læra börn hvernig á að lifa og dafna í heiminum. Í mörgum fjölskyldum eru foreldrarnir sterkir og heilbrigðir, en í öðrum getur verið að foreldrar séu með einhver vandamál. Velferð og öryggi fjölskyldunnar er mjög mikilvægt. Í flestum tilfellum eru fundnar leiðir til að styrkja og styðja foreldrana svo fjölskyldan þrífst sem best saman. Lífið í fjölskyldu getur veitt meðlimunum mikla gleði eða mikinn sársauka. Heilbrig-

hjónaband og fjölskylda getur hjálpað meðlimum þegar þeir ganga í gegnum erfiðleika (DeFrain, Brand, Friesen og Swanson, 2008). Einstaklingar leita til fjölskyldunnar þegar gleði og sorg ríkir. Fjölskyldan fagnar merkum viðburðum saman og fjölskyldan hefur tilhneigingu til að þjappast saman þegar erfiðleikar steðja að (Sigrún Júlíusdóttir, 2001).

Margar erlendar rannsóknir á kvenföngum og fjölskyldum þeirra hafa sýnt að hátt hlutfall kvenfanga hefur alist upp á brotnum heimilum við mikla óreglu (Pollock, 2002; Balknap, 2001; Chesney-Lind, 1997; Pogrebin og Dodge, 2001).

Rannsóknir í Bretlandi og Bandaríkjunum hafa sýnt sterkt samband milli brotinnar æsku og afbrota- og frávikshegðunar á fullorðinsárum (Farrington, 2000; Dallaire, 2007b). Þættir eins og fátækt, fjölskyldumeðlimir í afbrotum, ofbeldi innan fjölskyldu, geðsjúkdómar innan fjölskyldu, slæm fjölskyldusambönd, lág greindarvísitala og slæm skólasókn hafa áhrif á hvort manneskja leiðist út í afbrot seinna á lífsleiðinni. Þetta segir okkur að aðstæður fjölskyldunnar og uppledhi hefur mikil áhrif á það hvort einstaklingur leiðist út í afbrot og stundi frávikshegðanir.

Samband er á milli þess að verða fyrir ofbeldi eða verða vitni að ofbeldi í æsku og að leiðast út í afbrot. Poehlmann (2005) sá að þriðjungur mæðra í fangelsum höfðu orðið fyrir kynferðislegu eða líkamlegu ofbeldi í æsku. Tveir þriðju mæðra í fangelsum höfðu orðið vitni að heimilisofbeldi á einhverjum tímapunkti. Margar rannsóknir sýna að ofbeldi og misnotkun getur haft áhrif á afbrota- og frávikshegðun (Glasser, Kolvin, Campbell og Glasser, 2001; Boswell og Wedge, 2002).

Fangar hafa oft upplifað tilfinningalegt, líkamlegt og kynferðislegt ofbeldi sem börn. Kvenfangar eru bæði líklegri til þess að hafa orðið fyrir og orðið vitni að ofbeldi í æsku en karlfangar. Þær eru einnig líklegri til að hafa verið misnotaðar kynferðislega sem börn. Þegar bakgrunnur fanga er skoðaður sést að í mörgum tilfellum hafa fangar alist upp á heimilum með alkahólistum og vímuefnaneytendum. Þá eru það yfirleitt feður og mæður þeirra sem eiga við vandamál að stríða. Margir kvenfangar hafa orðið fyrir vanrækslu og ofbeldi í æsku. Kvenfangar eru líklegri til að vera í óstöðugum samböndum og eru líklegri til að eignast börn ungar og vera einstæðar mæður. Rannsóknir hafa sýnt samband milli þess að stunda afbrot og að eiga fjölskyldumeðlim í

afbrotum. Algengast er að þessir fjölskyldumeðlimir séu feður, bræður eða frændur fangans (Williams, Papadopoulou og Booth, 2012).

Fangar vilja almennt halda góðu sambandi við fjölskyldur sínar meðan á afplánun stendur. Fjölskyldan veitir þeim stuðning og margir fangar telja að góð fjölskyldusambönd muni minnka líkurnar á frekari afbrotahegðun eftir að afplánun líkur (Williams, Papadopoulou og Booth, 2012).

Íslensk rannsókn á föngum árin 1998-2003 skoðaði félagslega stöðu íslenskra fanga og bakgrunn þeirra. Niðurstöður þessarar athugunar voru meðal annars að flestir kvenfangar höfðu fastan samastað fyrir afplánun, 61% kvenfanga bjó í leiguþúsnæði eða húsnæði á vegum félagsmálayfirvalda. 14% kvenfanga bjó hjá foreldrum eða hjá ættingjum og 6% komu af götunni. 65% kvenfanga höfðu alist upp hjá báðum foreldrum sínum og rúmur helmingur kvenfanga hafði alist upp við óreglu í æsku. Meirihluti kvenfanga var einhleypur en 70% þeirra voru mæður. Rúmur helmingur þeirra sem átti barn var ekki með barnið í sinni umsjá fyrir afplánun, en þær sem voru með börn í sinni umsjá voru flestar einstæðar mæður (Margrét Sæmundsdóttir, 2003).

Samkvæmt athuguninni hafði fangelsun mæðra á árunum 1998-2003 áhrif á um 60 börn. Meirihluti kvenfanganna var ekki í fastri vinnu fyrir afplánun og mikill meirihluti kvenfanga átti við mikinn fíkniefnavanda að stríða fyrir afplánun (Margrét Sæmundsdóttir, 2003).

6 Mæður í fangelsum

Íslensk könnun leiddi í ljós að um 70% allra kvenfanga á Íslandi er mæður. Sama könnun sýndi að helmingur mæðra í afplánun var ekki í föstu sambandi áður en afplánun hófst. Rúmur helmingur þeirra sem áttu börn höfðu ekki haft umsjá með börnum sínum, en börnin voru þá vistuð á vegum barnaverndaryfirvalda eða í umsjón foreldra fangans. Þær sem voru með börnin í sinni umsjá voru flestar einstæðar mæður (Margrét Sæmundsdóttir, 2005).

Þegar fólk hugsar um mæður í fangelsum hugsa margir um óhæfar mæður sem geta ekki hugsað nægilega vel um börnin sín (Coll, Surrey, Buccio-Notaro og Molla, 1998). Í raunveruleikanum þá hefur aðskilnaður mæðra frá börnum mjög eyðileggjandi áhrif á mæðurnar. Þær hafa miklar áhyggjur af börnum og hvernig þeim líður þar sem þau eru (Baunach, 1985; Bloom og Steinhart, 1993).

Mæður í fangelsum eiga margar hverjar við ýmis vandamál að stríða. Þessi vandamál eru til dæmis fátækt, fíkniefnaneysla, heimilisofbeldi, ofbeldi og vanræksla gegn börnum og fjölskylduerfiðleikar (Hungerford, 1993). Það er einkennandi fyrir kvenfanga að hafa lifað við óstöðugleika fyrir afplánun (Thombre, Montague, Maher og Zohra, 2009). Kvenfangar eru oft atvinnulausir fyrir afplánun og eiga við meiri félags- og heilbrigðisvanda að stríða (Þingskjal 813, 2007-2008).

Þegar mæður eru aðskildar frá börnum sínum þá elska og sakna þær barnanna sinna (Kizer, 1991; Fogel, 1993). Mæður í fangelsum upplifa kvíða, þunglyndi, eftirsjá, tilgangsleysi og söknuð. Þær kvíða fyrir því að ljúka dvölinni og takast á við lífið utan fangelsisins, en á sama tíma eru þær ákveðnar í að takast á við uppeldi barnanna þegar þær hafa lokið dvölinni (Baunach, 1979; Chapman, 1980; Fogel og Martin, 1992; Greenfeld og Minor-Harper, 1991; Hairston, 1991).

Þegar mæður eru fangelsaðar þá missa þær stjórna á því hvenær og hvernig þær hitta eða halda sambandi við börnin sín. Þær þurfa að treysta á að umönnunaraðili barnsins hjálpi þeim að halda samandi við börnin sín meðan þær eru í afplánun (Poehlmann, 2003). Umönnunaraðilinn getur haft mikil áhrif á samband barnsins við móðurina með því að auðvelda eða hindra bréfaskriftir, símhringingar og heimsóknir. Umönnunaraðilinn þarf til dæmis að fara með barninu í fangelsið ef það á að hitta móður sína (Rosenberg, 2009).

Þegar mæður fara í fangelsi þá þarf að hafa í huga hvort vista eigi börnin hjá fjölskyldu eða á vegum barnaverndar ef konurnar eru ekki í sambúð. En börn kvenna sem fara í fangelsi eiga oft einhverja nákomna að eins og barnsföður eða afa og ömmur. En stundum eiga þessi börn engan að því móðirin hefur verið djúpt sokkin í neyslu, hefur framið glæpi og er ekki með sterka fjölskyldu á bak við sig. Þessar mæður hafa stundum einangrað sig frá öðru fólk og eru kannski búnar að missa forsjá barna sinna í hendur annara á leið sinni til afplánunar. Í þeim tilfellum þar sem tveir aðilar hafa forsjá yfir barni þá verður barnið eftir hjá öðrum aðilanum meðan hinn fer í fangelsi. Ef móðirin er einstæð hefur hún oft samband við Barnaverndarnefnd sjálf til að fá aðstoð við að koma barninu fyrir (Ásta Guðrún Beck, 2002). Barnaverndaryfirvöld sjá þá um að koma barninu fyrir í fóstur eða vistun utan heimilis (Þingskjal 1436, 2002).

Móðirin getur einnig séð um að finna aðila til að hafa barnið meðan á afplánun stendur en barnaverndaryfirvöld þurfa að samþykkja það. Þannig getur móðir ákveðið að amma og afi fái barnið eða einhver annar sem þekkir barnið vel svo lengi sem barnaverndaryfirvöld gefa samþykki sitt. Ef móðirin finnur engan til að taka barnið þá er það sett í fóstur, annaðhvort tímabundið eða varanlegt (Ásta Guðrún Beck, 2002). Barnið getur verið vistað hjá móður í fangelsi ef aðstæður eru þannig að það sé hægt. Í neyð eru börn vistuð í fangelsi en það er reynt að koma í veg fyrir það (Eva Rós Ólafsdóttir, munleg heimild, 25. apríl 2014).

Góð samskipti barna við fanga hafa mikil áhrif á líðan þeirra (Þingskjal 813, 2007-2008; Miller, 2006). Skortur á þessum samskiptum getur valdið miklum skaða á fjölskyldutengslum, sérstaklega ef tengslin voru góð fyrir afplánun (Miller, 2006). Þunglyndi er algengasti geðsjúkdómurinn sem hrjáir konur og þunglyndi eykst þegar konur sakna og hafa áhyggjur af börnum (Tomas, 1990; Þingskjal 813, 2007-2008). Kvenfangar upplifa oft einangrun vegna aðskilnaðar frá börnum og vegna þess að þær vita að börnin hafa verið send í fóstur (Barry, 1987).

Fangelsisvistin hefur áhrif á samband móður við barn á marga vegu. Sumar mæður syrgja missi barnsins (Hairston og Lockett, 1985). Sumar mæður finna fyrir sektarkennd og minnkuðu sjálfstrausti sem foreldri (Radish, 1994; Baunach, 1985; McGowan og Blumenthal, 1978; Hairston og Lockett, 1985). Kvenfangar reyna almennt að halda góðu sambandi við börnin sín í gegnum bréfaskriftir og símtöl (Datesman og Cales 1983;

Bloom og Steinhart, 1993). Margar þeirra hafa áhyggjur af því að börnin munu ekki fyrirgefa þeim eða að börnin myndi of sterk tengsl við umönnunaraðila þeirra (Baunach, 1985). Þær hafa áhyggjur af því að samband þeirra við barnið hafi flosnað upp þegar þær hafa lokið dvölinni (Rocheleau, 1987; Bloom og Steinhart, 1993).

7 Kvennafangelsið

Flestir kvenfangar á Íslandi afplána í fangelsinu Kópavogsbraut 17 en það er samfélagslegt úrræði fyrir konur sem hafa brotið lög, ógnað jafnvægi eða góðri reglu borgaranna (Guðmundur Gíslason, 2005). Þessi kafli fjallar um upphaf fangelsisins, nýtingu plássa, daglegt líf fanga og aðstöðu þeirra innan veggja fangelsisins.

Fræðigreinar frá 1978 töldu enga þörf fyrir sérstakt fangelsi fyrir konur. Þær konur sem dæmdar voru í fangelsi voru vistaðar með karlföngum. Það var ekki fyrr en upp úr 1980 að það var stofnuð sérdeild fyrir konur í fangelsinu á Akureyri, en hún var þó aðeins starfrækt í eitt ár. Áður en fangelsið að Kópavogsbraut 17 var stofnað árið 1989 voru konur vistaðar á Bitru í Árnessýslu, en það var sveitaheimili (Ásta Guðrún Beck, 2002). Í dag eru flestir kvenfangar á Íslandi vistaðir í Fangelsinu Kópavogsbraut 17. Konur eru einnig vistaðar á Kvíabryggju og Sogni ef þær eru agabrotalausar og ekki í fíkniefnaneyslu (Eva Rós Ólafsdóttir, munnleg heimild, 7. mars 2014).

Fangelsið Kópavogsbraut 17 getur vistað 12 fanga hverju sinni. Á Íslandi er fjöldi kvenfanga svo líttill að karlmenn hafa verið vistaðir í fangelsinu til að fullnýta plássin. Fangelsinu er skipt í two ganga, kvennagang og karlagang. Kvenfangar mega ekki fara inn í karlaklefa og öfugt (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a). En dagleg samvera er blönduð og líf fanganna er haft eins eðlilegt og kostur er (Ásta Guðrún Beck, 2002). Þegar karlfangar eru valdir til að dvelja í kvennafangelsinu eru þeir valdir eftir lengd og eðli dóms (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a). Til dæmis eru alla jafnan menn sem dæmdir hafa verið fyrir gróf ofbeldisbrot eða kynferðisbrot ekki vistaðir í Kópavogsfangelsi. Blöndun kynjanna hefur gengið vel og engin stórvægileg vandamál skapast vegna þessa (Ásta Guðrún Beck, 2002). Fjöldi kvenfanga í fangelsinu hefur mest farið upp í tíu, en minnst niður í einn fanga. Oft eru um fjórir til fimm kvenfangar í fangelsinu (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a). Kvenfangarnir geta unnið að litlum verkefnum í fangelsinu. Störfin sem eru í boði eru til dæmis; samsetningar og pakkanir á vörum, vinna í þvottahúsi fangelsisins, þrif og eldamennska í fangelsinu. Fangarnir geta líka stundað nám en þá koma kennrarar frá Menntaskólanum í Kópavogi og kenna

föngum (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a). Aðstaðan til náms er þó ekki góð, en það má rekja til smæðar fangelsisins (Ingileif Friðriksdóttir, 2014).

Fangarnir hafa aðgang að kortasíma og geta keypt símkort í fangelsinu. Fangarnir geta tekið á móti símtölum þrjá daga vikunnar en opinberir aðilar geta alltaf haft samband við fangana. Fangarnir geta fengið heimsóknir einu sinni í viku, tvo klukkutíma í senn. Í hverri heimsókn eru hámark þrjár manneskjur leyfðar. Fangar geta þó sótt um að fá fleiri heimsóknir og fylla þá út þar til gert eyðublað (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a).

Í 23. gr. laga um fullnustu refsinga nr. 49/2005 segir að ef kona á ungabarn við upphaf afplánunar eða fæðir barn í afplánun má heimila henni í samráði við barnaverndarnefnd að hafa það hjá sér í fangelsinu. Slíkt hefur verið heimilað í Fangelsinu Kópavogsbraut 17 og það hefur oftast reynst vel (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a). Í 39. gr. laga um fullnustu refsinga nr. 49/2005 segir að fangar eiga rétt á útiveru, tómstundarstörfum, íþróttum og líkamsrækt í frítíma sínum.

Aðstaða kvennanna á Kópavogsbraut 17 er ekki til jafns við aðstöðu karlfanga í öðrum fangelsum. Kvenfangar hafa ekki sömu möguleika og karlfangar til afplánunar í opnu fanglsi. Fangelsið hentar illa til afplánunar, sérstaklega ef afplána á langan dóm. Vinnuframboðið er af skornum skammti og útvist takmörkuð (Ríkisendurskoðun, 2010). Fangelsið er í íbúðarbyggð og garðurinn sem fangar hafa aðgengi að er líttill (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a). Ekki er hægt að vista kvenfanga á mismunandi deildum eftir ástandi, eða eftir brot á reglum eða ef fangi vill vera aðskilinn tímabundið (Innanríkisráðuneytið, 2007). Eins ef óvænt atvik koma upp þá er ekki hægt að aðskilja fanga þar sem það eru engir einangrunarklefar (Ríkisendurskoðun, 2010).

8 Samskipti fanga í afplánun við börn og fjölskyldu

Þessi kafli fjallar um þær leiðir sem í boði eru fyrir fanga og aðstandendur til að viðhalda góðu sambandi meðan á afplánun stendur. En margar rannsóknir hafa sýnt þau jákvæðu áhrif sem góð samskipti í afplánun geta haft í för með sér.

Nokkrar leiðir eru í boði fyrir kvenfanga Kópavogsfangelsis til að vera í sambandi við maka sína, börn og aðra aðstandendur.

Eins og áður kom fram þá geta fangar fengið fjölskyldumeðlimi sína í heimsókn einu sinni í viku í two klukkutíma í senn. Þá mega þrír einstaklingar heimsækja á sama tíma. Hægt er að sækja um að fá fleiri heimsóknir en það er háð samþykki forstöðumanns fangelsisins. Sérstakt herbergi er notað fyrir heimsóknirnar (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a). Þegar börn koma í heimsóknir þá eru aðstæðurnar skipulagðar og þeim sýnd nærgætni. Ef það eru hagsmunir barnsins að hitta fangann utan fangelsisins þá er það gert á grundvelli álits barnaverndaryfirvalda eða annara sérhæfðra aðila (Þingskjal 1311, 2005).

Ef fangar vilja hringja í fjölskyldumeðlimi þá hafa þeir aðgang að kortasíma, en þurfa að kaupa símkort í fangelsinu. Aðeins má hringja út á virkum dögum klukkan 8.30-9.00, 11.30-12.30 og 16.00-21.00. Um helgar er síminn opinn frá 9.00 til 21.00. Ef aðstandendur vilja hringja inn í fangelsið þá má fangi fá þrjú símtöl í viku (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-a).

Föngum er ekki heimilt að nota internet í fangelsum. Undantekning er á þessu ef ríkir hagsmunir eru fyrir hendi eða sérstakar ástæður mæla með, þá er mögulegt að fangi fái afnot af Skype undir eftirliti í eitt eða fleiri skipti. Þetta er gert með heimild forstöðumanns ef rík ástæða er til. Þetta eru sjaldséð undantekningartilvik (Guðmundur Gíslason, munnleg heimild, 7. júlí 2014).

Fangar mega senda og taka við bréfum. Þeir þurfa þó að bera allann kostnað sjálfir af persónulegum bréfum (Þingskjal 1311, 2005).

Að viðhalda góðum samskiptum meðan á afplánun stendur er jákvætt og það eykur gæði fjölskyldutengsla og stuðningur fjölskyldunnar verður þá meiri að afplánun lokinni (La Vigne, Naser, Brooks og Castro, 2005). Margir halda að heimsóknir í fangelsi hafi

slæm áhrif á börn en góð samskipti auðvelda foreldrinu að hjálpa barninu með vandamál tengd dvölinni (Miller, 2006).

Ein besta leiðin til að minnka neikvæð áhrif sem fangelsun hefur á barn er að viðhalda góðum samskiptum við foreldrið í fangelsinu. Börn sem viðhalda sambandi við foreldri sitt í fangelsi sýna minni skaðlega hegðun. Sambandið hefur einnig góð áhrif á foreldrið sem dvelur í fangelsinu (La Vigne, Davies og Brazzel, 2008). Ef samband fanga við barn sitt, meðan á afplánun stendur er gott og reglubundið þá eru meiri líkur á að fanginn eigi betra líf bæði innan veggja fangelsisins og eftir afplánun (Casey-Acevedo, Bakken og Karle, 2004).

Umönnunaraðilar sem eru jákvæðir í garð foreldrisins í fangelsi eru líklegrir til að halda góðu sambandi við það, en þeir sem eru neikvæðir í garð foreldrisins eru líklegrir til að halda sambandinu í lágmarki (Nesmith og Ruhland, 2011). Börn sem heimsækja foreldri sitt sjaldan í fangelsi gera það meðal annars vegna fjölskyldu ósættis, lélegra samganga, hræðslu við fangelsisumhverfið eða vegna þess að þau sýna andfélagslega og slæma hegðun í heimsóknum (Jorgensen, Hernandez og Warren, 1986; Loeber og Stouthamer-Loeber, 1986; Hungerford, 1993; Kumpfer, 1993; Thompson og Harm, 1995; Pollack, 1998).

Árið 2009 var framkvæmd íslensk rannsókn á upplýsingaþörf, upplýsingamiðlun og mikilvægi fjölskyldutengsla í fangelsisvist. Þessi rannsókn var meistaraprófsverkefni Berglindar Óskar Filippíudóttur. Skoðuð voru viðhorf fanga og aðstandenda þeirra og það var gert með bæði eigindlegum og megindlegum rannsóknaraðferðum. Niðurstöðurnar sýndu að 94% fanga fannst mikilvægt eða mjög mikilvægt að viðhalda fjölskyldutengslum í fangelsisvist. Viðtöl við aðstandendur sýndu að þeir vildu vera í samskiptum við fangann og töldu það mikilvægt. Mökum fanga fannst mikilvægt að viðhalda tengslum þar sem fanginn myndi snúa aftur á heimilið eftir afplánun. Þegar fangar og aðstandendur voru spurðir útí samskiptaleiðirnar voru símtöl og heimsóknir vinsælastar. Flestir töldu símtöl vera bestu leiðina til að viðhalda góðu sambandi við fjölskylduna. Fangar og aðstandendur töldu heimsóknaraðstöðu íslenskra fangelsa vera lélega og tóku fram að nauðsynlegt væri að bæta aðstöðu fyrir börn sem koma í heimsókn. Fæstir töldu bréfaskriftir vera bestu leiðina til að viðhalda sambandi við

fjölskyldu. Fangar og aðstandendur tóku fram að internetsamband væri eitthvað sem gæti auðveldað samskipti sín á milli, sérstaklega til að viðhalda samskiptum við börn (Berglind Ósk Filippíudóttir, 2009).

9 Stuðningur í fangelsi og utan þess

Þessi kafli fjallar um þann stuðning sem í boði er fyrir fangann bæði innan veggja fangelsisins og utan þess.

Í lögum um fullnustu refsinga nr. 49/2005 er lögð áhersla á að fangelsisvist feli í sér betrun fanga. Hópur fagfólks starfar með föngunum en það er brýn þörf fyrir fleiri sérmenntaða einstaklinga. Fjölgun fanga með langa dóma og alvarleg vandamál gerir það að verkum að það eru of fáir einstaklingar til að uppfylla skyldur um betrun fanga (Ríkisendurskoðun, 2010).

Konur eru líklegri en karlar til að kljást við andlega og líkamlega sjúkdóma við upphaf afplánunar. Þær eru oft atvinnulausar og eiga við meiri félags- og heilbrigðisvanda en karlfangar. Oft hafa þær átt slæma æsku og reynslu af andlegu og líkamlegu ofbeldi. Það er mjög mikilvægt að hlúa að kvenföngum. Margar þeirra hafa neytt fíkniefna fyrir afplánun og margar eiga langa meðferðarsögu að baki (Þingskjal 813, 2007-2008). Þessi slæma heilsa þeirra gæti stafað af fátækt, lélegri heilsu, skort á heilbrigðisþjónustu og vímuefnaneyslu (Acoca, 1998; Young, 1996). Þessar konur þurfa á fjölbreyttum og góðum stuðningsúrræðum að halda.

Venjulega sjá félagsráðgjafar um mál sirka 50 einstaklinga. Í þyngri málaflokkum eins og fangelsismálum er viðunandi að hver félagsráðgjafi sjá um mál sirka 35 einstaklinga svo það náist góð yfirsýn, meðferð og stuðningur. Árið 2009 störfuðu tveir félagsráðgjafar hjá Fangelsismálastofnun og þeir sáu saman um mál sirka 400 einstaklinga. Þá er ekki reiknað inn í töluna sú þjónusta sem aðstandendur fanga fá, en sú tala er umtalsverð (Íris Eik Ólafsdóttir og Snjólaug Birgisdóttir, 2010).

Í dag starfa enn einungis tveir félagsráðgjafar hjá Fangelsismálastofnun. Helstu verkefni þeirra eru að sinna meðferðar- og vistunaráætlunum og minnka bilið milli fangelsanna og Fangelsismálastofnunar. Allir fangar sem koma til afplánunar fara í innkomuviðtöl sem fangaverðirnir sjá um. Þá fær fanginn ýmsar upplýsingar og fræðslu um þau úrræði sem eru í boði (Íris Eik Ólafsdóttir og Snjólaug Birgisdóttir, 2010). Allir fangar eiga rétt á meðferðar- og vistunaráætlun en aðeins lítt hluti þeirra fær hana vegna skorts á félagsráðgjöfum (Ríkisendurskoðun, 2010). Auk þessara viðtala sjá félagsráðgjafarnir líka um önnur viðtöl við fangana í fangelsum landsins. Það er alltaf biðlisti eftir viðtali. Félagsráðgjafarnir reyna líka að vera í sambandi við fjölskyldur

fanganna en þær þurfa oft á stuðningi að halda. Þar sem erfitt er að sinna þessari miklu þörf þarf að forgangsraða málum. Þá gefst líttill tími fyrir aðstandendur og börn fanga. En það er krafa um aukna þjónustu við aðstandendur og börn fanga (Íris Eik Ólafsdóttir og Snjólaug Birgisdóttir, 2010).

Auk félagsráðgjafanna eru tveir sálfræðingar sem starfa hjá Fangelsismálastofnun. Fangar geta fengið sálfræðiþjónustu í formi ráðgjafar eða samtalsmeðferðar. Hægt er að fá regluleg viðtöl eða óregluleg stuðningsviðtöl eftir samkomulagi. Fangar þurfa oft meðferð við vandamálum sínum, sem tengast oft hegðun eða frelsisskerðingu sinni. Eftirspurn eftir þessari þjónustu er mikil og fangarnir óska yfirleitt sjálfir eftir henni. Aðstandendur geta í einstökum tilfellum fengið ráðgjöf hjá sálfræðingunum (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-b).

Félagsráðgjafarnir og sálfræðingarnir veita einnig föngum og fangavörðum áfallahjálp ef sjálfsvíg hefur átt sér stað (Ríkisendurskoðun, 2010).

Fangelsislæknar og geðlæknar eru fengnir inn í fangelsin þegar undirbúa á fangana fyrir endurkomu út í samfélagið. Sérfræðiþjónustan og úrræðin sem veitt eru draga ekki alltaf úr aðlögunarferlinu en eiga þátt í að gera vistunina betri fyrir fangana og draga úr sálrænum erfiðleikum (Ríkisendurskoðun, 2010).

Önnur stuðningsúrræði sem fangar geta nýtt sér eru til dæmis vikulegir AA fundir. Fangaprestur á vegum þjóðkirkjunnar sér um prestsþjónustu fyrir þá sem vilja og hann heimsækir fangelsin reglulega. Fulltrúi frá Fangelsismálastofnun heimsækir einnig fangelsin reglulega og þá geta þeir fangar sem vilja fengið að tala við hann (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-c).

Sjálfboðaliðar frá Rauða Krossi Íslands heimsækja þá fanga sem óska eftir því. Þessi þjónusta er helst hugsuð fyrir þá fanga sem fá fáar eða engar heimsóknir í fangelsið. Hægt er að fá "fangavin" í heimsókn á um tveggja vikna fresti (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-c).

Að afþánun lokinni geta fangar átt rétt á fjárhagsaðstoð frá sveitafélaginu sínu. Fangarnir geta einnig sótt um húsaleigubætur, húsbúnaðarstyrk og félagslegt húsnaði (Fangelsismálastofnun ríkisins, e.d.-c).

Ástæðan fyrir skorti á sérfræðingum er meðal annars sú að umfang og þörf fyrir þjónustu við fanga hefur ekki verið kostnaðargreind. Föngum með alvarleg sálfræðileg og félagsleg vandamál hefur fjölgað og það hefur aukið þörfina fyrir sérfræðiþjónustu.

Mest áhersla er lögð á fanga á Litla-Hrauni, vegna nálægðar og fangafjölda. Aðrir fangar njóta ekki jafnræðis við þá. Þetta er áhyggjuefni því þörfin fyrir sérfræðiþjónustu í öðrum fangelsum er brýn. Þörf fyrir geðlækna- og sálfræðiþjónustu hefur aukist, sérstaklega vegna vaxandi vímuefnavanda fanga. Geðmat er unnið af sálfræðingum vegna takmarkaðs aðgengis að geðlæknum. Þeir fangar sem eiga við geðræn vandamál að stríða og afplána stutta dóma fá ekki geðmat vegna kostnaðar. Fangelsismálastofnun hefur látið heilbrigðisráðuneytið vita af þessum vanda, en það telur þjónustu til fanga vera viðunandi og því hefur ekkert breyst (Ríkisendurskoðun, 2010).

10 Áhrif fangelsisvistar á börn, maka og stórfjölskyldu

Áhrif fangelsisvistar eru margþætt og eru áhrif og upplifun mismunandi eftir einstaklingum. En fangelsun foreldra, sérstaklega mæðra hefur gríðarleg áhrif á streitu og upplausn innan fjölskyldunnar (Bloom og Steinhart, 1993; Young og Smith, 2000).

10.1 Áhrif á börn

Rannsóknir sýna að börn kvenna sem eru í fangelsum upplifa einsemd, hræðslu, skömm og félagslega fordóma (Hale, 1988). Þegar mæður fara í fangelsi getur það haft mikil áhrif á börn þeirra þar sem þær eru yfirleitt aðal umönnunaraðilar þeirra (Dallaire, 2007a). Þessi börn upplifa streitu meðal annars vegna þess að þau hafa litla stjórn á eigin lífi og hafa jafnvel átt foreldri í neyslu eða með önnur vandamál tengd fátækt (Bocknek, Sanderson og Britner, 2009; Aaron og Dallaire, 2010; Mackintosh, Myers og Kennon, 2006). Ef foreldri sem hefur vanrækt eða beitt barn ofbeldi fer í fangelsi getur fangelsisvistin hinsvegar veitt barninu ákveðinn létti (Hagan og Dinovitzer, 1999).

Aðskilnaðurinn sjálfur getur leitt til sálrænna og tilfinningalegra erfiðleika fyrir barnið eins og kemur fram í tengslakenningunni (Bowlby, 1975; Kampfner, 1995; Schlafer og Poehlmann, 2010). Barnið ræður ekki hvar það býr og hefur jafnvel orðið vitni að handtöku foreldrisins og saknar þess (Bocknek, Sanderson og Britner, 2009). Það eru meiri líkur á sálrænum vandamálum hjá börnum sem hafa orðið vitni að handtökunni (Miller, 2006). Þessi börn verða ringluð og geta upplifað mikið áfall og streitu við handtökuna (Myers, Smarsh, Amlund-Haugen og Kennon, 1999). Algengt er að börn þjáist af áfallastreituröskun, upplifi minnisleysi, svefnvandamál og einbeitingarskort eftir að hafa orðið vitni af handtöku foreldris síns (Woodward, 2003). Mæður í fangelsum hafa ekki alltaf forsjá yfir börnunum sínum og búa ekki alltaf með þeim fyrir afplánun. En hvort sem börnin búa með móðurinni fyrir afplánun eða ekki þá hefur fangelsisvistin oft áhrif á börnin (Hairston, 2009).

Börn sem eiga foreldri í fangelsi eru þrisvar sinnum líklegrir en önnur börn til að stunda frávikshegðun og þau eru helmingi líklegrir til að kljást við geðræn vandamál. Fangelsun foreldra getur haft áhrif á skólagöngu barns. En börn sem eiga foreldri í fangelsi kljást við meiri erfiðleika í skóla, þau lenda oftar í einelti og þau fá verri einkunnir en börn sem ekki eiga foreldri í fangelsi (Clewett og Glover, 2009; SCIE, 2008).

Börn upplifa að þau hafi verið yfirgefin og þau geta sýnt reiði í garð umönnunaraðila (Mackintosh, Myers og Kennon, 2006; Nesmith og Ruhland, 2011; Poehlmann, Shlafer, Maes og Hanneman, 2008). Sum börn eru sett í fóstur og aðskilin frá öðrum fjölskyldumeðlimum (Bloom og Steinhart, 1993). Umönnunaraðilar geta sýnt reiði í garð foreldrisins eða barnsins sem er óviljgt til að hlusta á nýja umönnunaraðilann (Mackintosh, Myers og Kennon, 2006; Nesmith og Ruhland 2011; Poehlmann, Shlafer, Maes og Hanneman, 2008). Umönnunaraðila getur skort færni í að veita börnum örvandi og hvetjandi umhverfi, og honum getur fundist yfirþyrmandi sú ábyrgð sem fylgir því að sjá um barn sem á erfitt heima fyrir og í skóla (Cecil, McHale, Strozier og Pietsch, 2008; Nesmith og Ruhland, 2011; Young og Smith, 2000).

Samkvæmt tengslakennungum þá hafa börn meðfædda sterka þörf fyrir tengsl. Í flestum tilvikum þar sem móðir fer í fangelsi er barninu komið fyrir annars staðar meðan á afplánun stendur. Þessi aðskilnaður getur haft mikil áhrif á barnið (Bowlby, 1982). Tengsl eru atferli barns eða fullorðins sem stuðla að nálægð við aðra manneskju og til að barni líði vel og finni til öryggis þarf foreldrið að vera aðgengilegt (Sæunn Kristjánsdóttir, 2009). Ef móðir er ekki aðgengileg á meðan geðtengsl þróast hjá barni þá getur það haft margþætt áhrif á framtíð þeirra og möguleika til að tengjast öðrum einstaklingum. Samkvæmt Bowlby og kenningu hans þá búa börn til innra módel af reynslu þeirra við tengslamyndun og módelið hefur áhrif á myndun allra sambanda þeirra í framtíðinni (Berk, 2009).

Börn sem hafa verið aðskilin frá foreldrum sínum hafa sýnt ýmsan hegðunar-, tilfinninga- og andlegann vanda og þau leita í annað fólk eða hluti í leit sinni að nánu sambandi. Þessi börn eru undir tilfinningalegu álagi og búa við streitu sem hefur áhrif á tilfinningalegan þroska þeirra (Bowlby, 1982).

10.2 Áhrif á maka

Þegar maki fer í fangelsi getur það verið tilfinningalega erfitt og hálf lamandi fyrir einstaklinginn sem eftir er. Það sem einstaklingurinn þarf að takast á við þegar maki hans fer í fangelsi er til dæmis tekjumissir, einangrun, erfiðleikar við að viðhalda sambandi, aukin ábyrgð, sorg og vonleysi (McDermott og King, 1992; Noble, 1995). Auknar líkur eru á hjónaskilnaði vegna fangelsisvistar, sérstaklega ef vistin er löng (Chui, 2010; Travis og Waul, 2003). Ef parið átti barn þá reynir meira á makann sem þarf að

vera einstæður með barnið meðan á afplánuninni stendur (Peart og Asquith, 1992). Það getur verið erfiðara fyrir makann að takast á við missinn en fyrir foreldra og stórfjölskyldu fangans.

Goffman (1963) heldur því fram að áhrif stimplunar nái ekki aðeins yfir þann sem stundar frávikið heldur ná áhrifin einnig yfir einstaklingana sem eru nánir manneskjunni.

Makar finna oft fyrir stimplun eða félagslegri brennimerkingu sem getur flæktað líf þeirra (Action for Prisoners Families and Safe Ground, 2011). Margir finna ekki fyrir þessu fyrr en þeir fara að segja fólk frá því að maki þeirra hafi framið glæp eða sé að afplána í fangelsi. Þá finna þeir fyrir neikvæðri mynd sinni frá öðrum sem hefur áhrif á þá (Fishman, 1990; Koenig, 1985).

Mökum finnst eins og þeir hafi sjálfir framið glæp og séu að gjalda fyrir það. Þeim finnst eins og fólk sjái þá öðruvísi en áður og finnst óþægilegt að ímynda sér hvað fólk haldi um sig eða sé að segja um sig. Makar kvenfanga geta verið mjög viðkvæmir og þeir einangra sig oft og draga úr félagslegri virkni sinni (Action for Prisoners Families and Safe Ground, 2011).

10.3 Áhrif á stórfjölskyldu

Þegar fjölskyldumeðlimur fer í fangelsi geta fjölskyldur upplifað sig varnarlausar og berskjaldaðar þar sem fangelsunin getur valdið röskun á fjölskyldumynstrinu (Hardy og Snowden, 2010; Harris, Harris, Graham og Carpenter, 2010).

Foreldrar fangans og stórfjölskyldan getur upplifað margskonar erfiðleika í kjölfar fangelsisvistunar fjölskyldumeðlims (McDermott og King, 1992; Noble, 1995). Þessar fjölskyldur þurfa á stuðningi að halda og það er mikilvægt að finna þær til að veita þeim aðstoð (Hardy og Snowden, 2010). Þegar fjölskyldumeðlimurinn er foreldri getur það aukið streitu eða álag innan fjölskyldunnar þar sem aðrir fjölskyldumeðlimir verða oft umönnunaraðilar barnanna (Conger, Wallace, Sun, Simons, McLoyd og Brody, 2002).

Jafnvel þó fangelsisdvölin vari stutt þá geta breytingar á umönnunaraðilum valdið talsverðri sundrung innan fjölskyldunnar. Bæði fangelsaðir foreldrar og umönnunaraðilar telja að uppeldi barna og samskipti innan fjölskyldunnar geti verið uppsprettu streitu (Kazura, 2001; Strozier, Armstrong, Skuza, Cecil og McHale, 2011; Young og Smith, 2000). Streituvaldandi aðstæður innan fjölskyldu geta stuðlað að

erfiðleikum í uppeldi barnanna, sem hafa áhrif á bæði umönnunaraðila og börn (Conger, Wallace, Sun, Simons, McLoyd og Brody, 2002; Deater-Deckard, 2005).

Ömmur og afar sjá oft um barnabörnin sín meðan mæðurnar eru í fangelsi, en slæm heilsa þeirra og félagsleg einangrun getur gert þeim erfitt fyrir (Beckerman, 1989; Dressel og Barnhill, 1994; Minkler og Fuller-Thomson, 1999).

Umönnunaraðilar barna hafa oft litlar bjargir og þurfa stuðning (Cecil, McHale, Strozier og Pietsch, 2008; Hungerford, 1996). Umönnunaraðilar veigra sér við að leita sér hjálpar því þeir finna fyrir fordómum (Hardy og Snowden, 2010; Nesmith og Ruhland, 2011; Smith, Savage-Stevens og Fabian, 2002).

Þegar afplánun er lokið getur verið erfitt fyrir fangann að endurvekja tengslin við fjölskylduna sína. Afbrotamenn eru líklegri en aðrir til að vera ófélagslyndir og sjálfhverfir og það hefur áhrif á tengslamyndunina (Dyer, 2005). En flestir fangar fara heim til fjölskyldunnar eftir afplánun. Þegar fangi kemur heim getur skapast togstreita á heimilinu, því þá eru fjölskyldumeðlimir búnir að venjast heimilisaðstæðunum og þurfa að aðlagast á ný. Persónuleg samskipti og samlíf maka eru erfiðleikar sem fjölskyldumeðlimir standa oft frammi fyrir (Martinez og Christian, 2009).

Aðstandendur fanga þurfa að kljást við ýmsa erfiðleika þegar fjölskyldumeðlimur fer í fangelsi. Þeir þurfa meðal annars að takast á við málsmeðferð, afplánun og oft langann aðskilnað (Light og Campbell, 2006).

Aðstandendur upplifa stimplun eða félagslega brennimerkingu. Rannsóknir hafa sýnt að fangelsisvist fjölskyldumeðlims getur haft þau áhrif á aðstandendur að þeir einangri sig, dragi úr félagslegri virkni og minnki samband við vini sína og kunningja (Morris, 1965). Þegar aðstandendur skammast sín fyrir fjölskyldumeðlim og finna fyrir skömm er ólíklegra að þeir leiti sér aðstoðar eða stuðnings (Woodward, 2003). Sumar fjölskyldur forðast að segja öðrum frá fangelsen fjölskyldumeðlims og reyna jafnvel að halda því sem fjölskylduleyndarmáli. Fjölskyldum afbrotamanna finnst eins og samfélagið sé stöðugt að fylgjast með þeim (Farks og Miller, 2007).

Umræður

Þetta verkefni fjallaði um áhrif fangelsisvistar á kvenfanga á Íslandi og fjölskyldur þeirra. Markmið verkefnisins var að auka þekkingu og áhuga á málefnum kvenfanga og aðstandenda þeirra. Rannsóknarsþurningin sem lagt var upp með var: *Hver eru áhrif fangelsisvistar á kvenfanga og fjölskyldur þeirra?*

Konur sem fremja afbrot eru töluvert færri en karlar en það er margt sem bendir til að þessi hópur sé að stækka. Þegar kona afplánar dóm þá hefur það margbætt áhrif á hana og fjölskyldu hennar. Stundum verður upplausn innan fjölskyldunnar og fjölskyldumynstur breytist. Fjölskyldumeðlimir taka þó fangelsisvistina mis nærrí sér en börn og makar finna oftast fyrir mestum breytingum.

Rannsóknir hafa sýnt að meirihluti kvenfanga kemur af brotnum heimilum þar sem þær hafa upplifað mismunandi hluti sem hafa mótað þær í manneskjurnar sem þær eru. Þær þurfa stuðning og hjálp til að bæta sig svo þær komi úr afplánun sem sterkari einstaklingar og hverfi frá braut afbrota og frávikshegðunar. En áhrif fangelsisvistarinnar á kvenfanga geta verið bæði góð og slæm. Á Íslandi eru 70% allra kvenfanga mæður, og þegar móðir afplánar í fangelsi þá getur það haft alvarlegar afleiðingar bæði fyrir hana og barnið sem hún þarf að fara frá. Fjölskyldur eru mikilvægar fyrir flesta kvenfanga, en þær geta veitt dýrmætan stuðning meðan á afplánun stendur og við endurkomuna heim úr afplánun. Þess vegna er mikilvægt að viðhalda og styrkja samband kvenfanga við aðstandendur þeirra meðan á afplánun stendur.

Þegar aðstæður kvenna í fangelsum á Íslandi eru skoðaðar er augljóst að þær eru ekki til jafns á við aðstæður karla. Kvennafangelsið Kópavogsbraut 17 hentar afar illa til afplánunar, sérstaklega ef afplána á langa dóma en þrátt fyrir það er fangelsið fullnýtt. Þar sem allir kvenfangar landsins eru vistaðir í þessu eina fangelsi getur það þýtt að aðstandendur þurfi að ferðast langa leið til að heimsækja fjölskyldumeðlim sinn.

Kvenfangar hafa færri atvinnutækifæri innan fangelsisins, útvist þeirra er takmörkuð og þær deila fangelsi með karlföngum. Fangelsisvist kvenna á Íslandi á að vera betrunarvist. Þar sem þessar aðstæður eru ekki nógu góðar og uppfylla ekki kröfur samtímans er verið að byggja nýtt og fullkomnara fangelsi á Hólmsheiði.

Fangelsið mun opna í desember 2015 og það verður gæsluvarðhalds- og móttökufangelsi með 56 fangarýmum (Innanríkisráðuneytið, 2012).

Í dag eru nokkur stuðningsúrræði í boði fyrir kvenfanga og aðstandendur þeirra, en þau mættu vera fleiri og sérhæfðari. Ef unnið væri meira með kvenfanga og aðstandendur þeirra gæti samfélagið hagnast á því. Hægt væri að minnka endurkomutíðni fanga og bæta andlega heilsu fanga og aðstandenda þeirra. En skortur er á sérmenntuðu starfsfólki til að veita fullnægjandi þjónustu til fanga og aðstandenda þeirra. Ekki síður vantar fjármagn frá ríkinu til að fjármagna þjónustuna.

Til að svara rannsóknarsprungunni var stuðst við tengslakenningar og stimplunarkenningar.

Kvenfangar upplifa kvíða, þunglyndi, eftirsjá, tilgangsleysi, einangrun, söknuð og minnkað sjálfstraust. Konur í fangelsum kvíða oft fyrir því að afplánun ljúki og þær þurfi að fara út í samfélagið og takast á við daglegt líf. Margar mæður í fangelsum hafa áhyggjur af því að flosnað hafi upp úr sambandi þeirra við börnin sín og að þau hafi myndað sterkt samband við umönnunaraðilann sinn. Flestir kvenfangar flytja heim til fjölskyldunnar eftir afplánun og þá þurfa bæði fanginn og fjölskyldumeðlimir hans að aðlagast nýju heimilisaðstæðunum, þá getur myndast togstreita og samskiptaerfiðleikar.

Kvenfangar finna fyrir stimplun og fordóumum. Samkvæmt stimplunarkenningum fær einstaklingur ákveðna stimplun sem hefur áhrif á sjálfsmynd hans og getur ýtt undir frekari frákvíkshegðun ef viðkomandi tekur stimplunina sem gilda og afneitar henni ekki. Það að kvenfangi sé stimplaður sem afbrotamaður eða vond manneskja getur haft þau áhrif að hún trúi því og fari að haga sér samkvæmt því. Þeir sem verða fyrir stimplun lenda oft utangarðs og eiga erfitt með að fóta sig í daglegu lífi. Það verður erfitt að finna húsnæði, fá stöðuga vinnu og lifa reglubundnu lífi. Þeir sem eru stimplaðir finna fyrir neikvæðu álti annara á sjálfum sér og sjálfsmynd þeirra verður lélegri fyrir vikið.

Áhrif fangelsisvistarinnar á börn fanga eru mismunandi. Börn sem eiga foreldri í fangelsi finna fyrir einsemd, hræðslu, skömm og fordóumum. Í sumum tilfellum getur fangelsisvist foreldris veitt barninu létti, ef foreldið hefur vanrækt eða beitt barnið ofbeldi. En eins og tengslakenningarnar útskýra þá getur aðskilnaður barns og foreldris leitt til tilfinningalegra og sálrænna erfiðleika fyrir barnið. Þeim finnst þau hafa misst stjórn á lífi sínu og verða fyrir miklu áfalli. Börn sem alast upp með foreldri í afbrotum eru líklegri en önnur börn til að feta

sömu braut. Auk þess hefur fangelsunin áhrif á skólagöngu og geðheilsu barns. Það að foreldri fari í fangelsi getur greinilega haft mikil áhrif á barnið og alla framtíð þess. Ef börn kvenfanga fara ekki í umsjá fjölskyldumeðlima eins og ömmu og afa þá er þau sett í fóstur eða vistun og jafnvel aðskilin frá systkinum sínum. Aðskilnaður barna frá móður þeirra hefur djúpstæð áhrif á þau, því börn þurfa að finna fyrir tengslum, öryggi og nánd sem tekur tíma að þróa með umönnunaraðila, ef það tekst. Rannsóknir hafa sýnt að börn sem hafa verið aðskilin frá foreldrum sínum sýna hegðunar- tilfinninga- og andlegan vanda. Kenning Bowlby snýst um hvernig börn búa til sitt eigið innra módel af samskiptum og tengslum við umönnunaraðilann sinn sem er í flestum tilfellum móðir þeirra. Þetta módel hefur áhrif á myndum allra nánna sambanda í framtíðinni. Ef móðir er fjarverandi þá hefur það slæm áhrif á tengslamyndun barnsins í framtíðinni og tilfinningabroska þess.

Áhrif fangelsisvistarinnar á maka fanga er til dæmis tekjumissir, einangrun, erfiðleikar, aukin ábyrgð, sorg og vonleysi. Einstaklingurinn sem situr eftir getur átt mjög erfitt með að halda áfram daglegu lífi sínu og sinna skyldum sínum. Makar kvenfanga finna fyrir stimplun frá samféluginu. Þeim líður eins og þeir séu að gjalda fyrir glæp maka síns og finna fyrir fordómum og neikvæðri mynd sinni frá öðrum. Makar kvenfanga geta verið mjög viðkvæmir og þeir draga oft úr félagslegrí virkni sinni og einangra sig frá mannlegu samfélagi.

Áhrif fangelsisvistarinnar á stórfjölskyldu fangans er til dæmis röskun á fjölskyldumynstrinu. Ef fanginn er móðir þá setur það auka álag á fjölskyldumeðlimina, sérstaklega ef þeir taka að sér börnin. Fangelsun fjölskyldumeðlims getur valdið sundrung innan fjölskyldunnar þar sem mikið álag og streita er innan hennar. Rannsóknir hafa sýnt að fjölskyldumeðlimir fanga finni fyrir stimplun eða fordómum í samféluginu. Fjölskyldur fanga þurfa oft stuðning og hjálp, en margar fjölskyldur leita sér ekki hjálpar vegna þessara fordóma eða stimplunar sem þeim finnst þær verða fyrir. Það hefur þau áhrif að fjölskyldumeðlimir einangra sig, félagsleg virkni þeirra minnkar og þeir hafa minna samband við vini og kunningja. En þegar kvenfangi líkur dvölinni getur verið erfitt fyrir fjölskyldu og fangann að endurvekja gömlu tengslin.

Þegar einstaklingur hefur afplánun er að mörgu að hyggja og mikilvægt að gera sér grein fyrir því að á bak við hvern fanga eru aðstandendur. Höfundi finnst umræðan í samféluginu um fanga og málefni þeirra oft ansi fáfróð og fordómafull. Margir telja að fangar á Íslandi

dvelji í lúxus vist með fríu fæði og dægrastyttingu. Mörgum finnst sjálfsagt mál að stinga fólk inn í klefa og læsa. En auðvitað þarf að bæta þessa einstaklinga og styrkja þá. Hjálpa þeim að hjálpa sér sjálfir og styðja þá á réttri braut. Það er mikilvægt að opna þessa umræðu og auka skilning fólks.

Lítið er til af íslensku efni um kvenfanga, en hópurinn er lítill og það ætti ekki að vera erfitt að rannsaka hann. Það mætti til dæmis rannsaka líðan þeirra og hvernig þær telja að fangelsisvistin myndi nýtast þeim betur. Þá væri líka hægt að skoða tengsl þeirra við börn og aðstandendur þeirra og hvernig hægt væri að betrumbæta þau. Hvaða stuðningsúrræði eru í boði, hvort kvenfangar nýti sér þau og skoðanir þeirra á þeim. Það gæti verið mjög nytsamlegt að komast að því hvað þær haldi að geti gert dvöolina þeirra betri svo þeim líði betur og færri vandamál skapist. Einnig væri gott að vita hvað þær haldi að geti komið í veg fyrir endurkomu þeirra.

Þórunn Bergdís Heimisdóttir

Heimildaskrá

Aaron, L. og Dallaire, D. (2010). Parental Incarceration and Multiple Risk Experiences: Effects on Family Dynamics and Children's Delinquency. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(12).

Acoca, L. (1998). Defusing the Time Bomb: Understanding and Meeting the Growing Health Care Needs of Incarcerated Women in America. *Crime & Delinquency*, 44(1).

Action for Prisoners Families and Safe Ground. (2011). *Working With Prisoners Families: A Guide for Practitioners on Identifying Families Affected by Imprisonment in a Non-Stigmatising Way and the Type of Support They Might Need*. United Kingdom: Department for Education.

Adams, M.S., Robertson, C.T., Gray-Ray, P. og Ray, M.C. (2003). Labeling and Delinquency. *Adolescence*, 38(149).

Adler, F. (1975). *Sisters in Crime: The Rise of the New Female Criminal*. New York: McGraw-Hill.

Ásta Guðrún Beck. (2002). Sá sem brýtur af sér á sitt einkalíf. *Ársrit Kvenréttindafélags Íslands*, 51(1). Reykjavík: Gutenberg.

Barry, E. (1987). Imprisoned Mothers Face Extra Hardships. *National Prison Journal*, 14(1).

Baunach, P. (1979). *Mothers in Prison*. New Jersey: Transaction Publishers.

Barnaverndarlög nr. 80/2002.

Becker, H.S. (1963). *Outsiders - Studies in the Sociology of Deviance*. The Macmillan Company: USA.

Beckerman, A. (1989). Incarcerated Mothers and Their Children in Foster Care. *Children and Youth Services Review*, 11(1).

Belknap, J. (2001). *The Invisible Women: Gender, Crime and Justice*. Belmont California: Wadsworth.

Berglind Ósk Filippíudóttir. (2009). *Upplýsingabörf, upplýsingamiðlun og mikilvægi fjölskyldutengsla í fangelsisvist. Viðhorf aðstandenda fanga og íslenskra afþlánunarfangar*. Óbirt MA-ritgerð: Háskóli Íslands, Félagsráðgjafardeild.

Berk, L.E. (2009). *Child Development*. Boston: Pearson/Allyn and Bacon.

Bloom, B. og Steinhart, D. (1993). *Why Punish the Children? A Reappraisal of the Children of Incarcerated Mothers in America*. San Francisco: National Council on Crime and Delinquency.

Bocknek, E., Sanderson, J. og Britner, P. (2009). Ambiguous Loss and Posttraumatic Stress in School-Age Children of Prisoners. *Journal of Child and Family Studies*, 18(3).

Boswell, G. og Wedge, P. (2002). *Imprisoned Fathers and Their Children*. London: Jessica Kingsley.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss Vol 1: Attachment*. Harmondsworth: Penguin Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss Vol 2: Separation, Anxiety and Anger*. London, England: Hogarth Press.

Bowlby, J. (1982). Attachment and Loss. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(1).

Casey-Acevedo, K., Bakken, T. og Karle, A. (2004). Children Visiting Mothers in Prison: The Effects on Mothers' Behaviour and Disciplinary Adjustment. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 37(3).

Cecil, D.K., McHale, J., Strozier, A. og Pietsch, J. (2008). Female Inmates, Family Caregivers, and Young Children's Adjustment: A Research Agenda and Implications for Corrections Programming. *Journal of Criminal Justice*, 36(6).

Chapman, J. (1980). *Summary Report: Criminal Justice Programs for Women Offenders*. Center for Women Policy Studies, Washington: U.S. Government Printing Office.

Chesney-Lind, M. (1997). *The Female Offender: Girls, Women and Crime*. Thousand Oaks California: Sage Publications.

Chui, W.H. (2010). Pains of Imprisonment: Narratives of the Women Partners and Children of the Incarcerated. *Child and Family Social Work*, 15(2).

Clewett, N. og Glover, J. (2009). *Supporting Prisoners Families: How Barnardo's Works to Improve Outcomes for Children With a Parent in Prison*. United Kingdom: Barnardos.

Coll, C., Surrey, J., Buccio-Notaro, P. og Molla, B. (1998). Incarcerated Mothers: Crimes and Punishments. Í Coll, C., Surrey, J. og Weingarten, K. (ritstjórar), *Mothering Against the Odds*. New York: Guilford.

Conger, R.D., Wallace, L.D., Sun, Y., Simons, R.L., McLoyd, V.C. og Brody, G.H. (2002). Economic Pressure in African American Families: A Replication and Extension of the Family Stress Model. *Developmental Psychology*, 38(2).

Dallaire, D.H. (2007a). Children with Incarcerated Mothers: Developmental Outcomes, Special Challenges and Recommendations. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 28(1).

Dallaire, D.H. (2007b). Incarcerated Mothers and Fathers: A Comparison of Risk for Children and Families. *Family Relations*, 56(1).

Deater-Deckard, K. (2005). Parenting Stress and Children's Development: Introduction to the Special Issue. *Infant and Child Development*, 14(2).

DeFrain, J., Brand, G., Friesen, J. og Swanson, D. (2008). *Creating a Strong Family: Why are Families so Important?* Lincoln: University of Nebraska.

Dressel, P. og Barnhill, S. (1994). Reframing Gerontological Thought and Practice: The Case of Grandmothers with Daughters in Prison. *The Gerontologist*, 34(5).

Dyer, J. (2005). Prisons, Fathers and Identity: A Theory of How Incarceration Affects Men's Paternal Identity. *Fathering*, 3(3).

Erikson, K.T. (1994). On the Sociology of Deviance. Í Traub, S.H. og Little, C.B. (ritstjórar), *Theories of Deviance* (4. útgáfa). Peacock Publisher: Illinois.

Fangelsismálastofnun ríkisins. (e.d.-a). *Fangelsið Kópavogsbraut* 17. Sótt 20. febrúar 2014 af http://www.fangelsi.is/fangelsi-rikisins/fangelsid-kopavogsbraut_17/

Fangelsismálastofnun ríkisins. (e.d.-b). *Meðferðarstarf*. Sótt 20. febrúar 2014 af <http://www.fangelsi.is/fangavist/medferdarstarf/>

Fangelsismálastofnun ríkisins. (e.d.-c). *Ýmis þjónusta*. Sótt 20. febrúar 2014 af <http://www.fangelsi.is/fangavist/ymis-thjonusta/>

Fangelsismálastofnun ríkisins. (2013). *Meðaltalsfjöldi fanga frá 1996-2013*. Sótt 25. ágúst 2014 af http://www.fangelsi.is/media/stofnunin/Medaltalsfjoldi-fanga-fra-1996-til-2013-og-thar-af-konur_Vefutgafa-15.8.2014.pdf

Faris, J. og Miller, J. (2010). Family Matters: Perceptions of Fairness Among Incarcerated Women. *Prison Journal*, 90(2).

Farks, M.A. og Miller, G. (2007). Reentry and Reintegration: Challenges Faced by the Families of Convicted Sex Offenders. *Federal Sentencing Reporter*, 20(2).

Farley, W.O., Smith, L.L. og Boyle, W.S. (2006). *Introduction to Social Work*. Boston: Allyn and Bacon.

Farrington, D.P. (2000). Psychosocial Predictors of Adult Antisocial Personality and Adult Convictions. *Behavioral Sciences and the Law*, 18(5).

Fischer, M. og Geiger, B. (2005). Naming Oneself Criminal: Gender Difference in Offenders Identity Negotiation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49(2).

Fishman, L.T. (1990). *Women at the Wall: A Study of Prisoners Wifes Doing Time on the Outside*. Albany: State University of New York Press.

Fogel, C.I. (1993). Hard Time: The Stressful Nature of Incarceration for Women. *Issues in Mental Health Nursing*, 14(1).

Fogel, C.I. og Martin, S.L. (1992). The Mental Health of Incarcerated Women. *Western Journal of Nursing Research*, 14(1).

Glasser, M., Kolvin, I., Campbell, D. og Glasser, A. (2001). Cycle of Child Sexual Abuse: Links Between Being a Victim and Becoming a Perpetrator. *The British Journal of Psychiatry*, 179(1).

Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Greenfeld, L.A. og Minor-Harper, S. (1991). *Women in Prison*. Washington: Bureau of Justice Statistics, U.S. Department of Justice.

Guðmundur Gíslason. (2005). *Hugleiðing um einkarekin fangelsi*. Sótt 20. september 2014 af http://www.fangelsi.is/media/stofnunin/Hugleiding_um_einkarekin_fangelsi.pdf

Hagan, J. og Dinovitzer, R. (1999). Collateral Consequences of Imprisonment for Children, Communities and Prisoners. *Crime & Justice*, 26(1).

Hagstofa Íslands. (2013a). *Afbrot og afplánun refsingar*. Sótt 20. febrúar 2014 af <http://hagstofan.is/?PageID=772&src=https://rannsokn.hagstofa.is/pxis/Dialog/varval.asp?ma=KOS02103%26ti=Me%F0alfj%F6ldi+fanga+1995%2D2012+%26path=../Database/heilbrigdismal/afbrot/%26lang=3%26units=Fj%F6ldi/%E1%20100.000%20%EDb%FAa>

Hagstofa Íslands. (2013b). *Afbrot og afplánun refsingar*. Sótt 20. febrúar 2014 af <http://hagstofan.is/?PageID=772&src=https://rannsokn.hagstofa.is/pxis/Dialog/varval.asp?ma=KOS02200%26ti=Tilefni+fangavistar+1981%2D2012+%26path=../Database/heilbrigdismal/afbrot/%26lang=3%26units=Fj%F6ldi>

Hairston, C.F. (1991). Mothers in Jail: Parent–Child Separation and Jail Visitation. *Affilia*, 6(1).

Hairston, C.F. (2009). *Kinship Care When Parents are Incarcerated: What We Know, What We Can Do. A Review of the Research and Recommendations for Action*. Canada: The Annie E. Casey Foundation.

Hale, D.C. (1988). The Impact of Mothers' Incarceration on the Family System: Research and Recommendations. *Marriage and Family Review*, 12(1).

Hardy, T. og Snowden, M. (2010). Familial Impact of Imprisonment and the Community Specialist Practitioner. *Community Practitioner*, 83(10).

Harris, Y., Harris, V., Graham, J., Carpenter, O. (2010). The Challenges of Family Reunification. Í Harris, Y., Graham, J.A., Carpenter, G., *Children of Incarcerated Parents: Theoretical, Developmental and Clinical Issues*. New York: Springer.

Helgi Gunnlaugsson. (2000). *Afbrot og Íslendingar*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Helgi Gunnlaugsson. (2008). *Afbrot á Íslandi*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Henly, N. og Freeman, J. (1979). The Sexual Politics of Interpersonal Behavior. Í Freeman, J. (ritstjóri), *Women: A Feminist Perspective*. Palo Alto, CA: Mayfield.

Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.

Horowitz, A. og Wasserman, M. (1979). The Effect of Social Control on Delinquent Behavior: A Longitudinal Test. *Sociological Focus*, 12(1).

Howe, D., Brandon, M., Hinings, D. og Schofield, G. (1999). *Attachment Theory, Child Maltreatment and Family Support: A Practice and Assessment Model*. Houndsills: McMillan.

Hungerford, G. (1993). *The Children of Inmate Mothers in Ohio: Executive Summary*. West Virginia University of Social Work.

Hungerford, G. (1996). Caregivers of Children Whose Mothers are Incarcerated: A Study of the Kinship Placement System. *Children Today*, 24(1).

Ingileif Friðriksdóttir. (2014). Aðstaða kvenfanga til náms verri en karla: Forstöðumaður hjá Fangelsismálastofnun segir nýtt fangelsi breyta öllu. *Morgunblaðið*, 17. júlí 2014.

Innanríkisráðuneytið. (2007). *Skýrsla nefndar um framtíðarrekstur fangelsisins að Litla-Hrauni*. Reykjavík: Innanríkisráðuneytið.

Innanríkisráðuneytið. (2012). *Nýtt fangelsi á Hólmsheiði í Reykjavík*. Sótt 1. júní 2014 af http://www.innanrikisraduneyti.is/media/frettir-2012/Fangelsi_Holmsheidi_Domnefndaralit_Skjautg_rett.pdf

Íris Eik Ólafsdóttir og Snjólaug Birgisdóttir. (2010). *Félagsráðgjöf í fangelsum ríkisins*. Óútgefin greinagerð. Reykjavík: Fangelsismálastofnun ríkisins.

Jorgensen, J. D., Hernandez, S. H., og Warren, R.C. (1986). Addressing the Social Needs of Families of Prisoners: A Tool for Inmate Rehabilitation. *Federal Probation*, 50(1).

Jón Gunnar Bernburg. (2005). Aðstæðubundin brennimerking og brothætt sjálfsmýnd: Nokkur grunduð hugtök um reynslu brotamanna af stimplun. Í Úlfar Hauksson (ritstjóri), *Rannsóknir í félagsvísindum VI - Félagsvísindadeild*. Reykjavík: Félagsvísindastofnun Íslands.

Jón Gunnar Bernburg. (2009). Labeling Theory. Í Krohn, M.D., Lizotte, A.D., Hall, G.P. (ritstjórar), *Handbook on Crime and Deviance*. New York: Springer.

Kampfner, C.J. (1995). Post-Traumatic Stress Reactions in Children of Imprisoned Mothers. Í Gabel, K. og Johnston, D. (ritstjórar), *Children of Incarcerated Parents*. New York: Lexington Books.

Kazura K. (2001). Family Programming for Incarcerated Parents: A Needs Assessment Among Inmates. *Journal of Offender Rehabilitation*, 32(4).

Ker-Conway, J. (1994). *True North: A Memoir*. New York: Random House.

Kizer, G.C. (1991). Female Inmates and Their Families. *Federal Probation*, 55(1).

Koenig, C. (1985). *Life on the Outside: A Report on the Experiences of the Families of Offenders from the Perspective of the Wives of Offenders*. Canada: Chilliwack Community Services and Correctional Service of Canada.

Kumpfer, K. (1993). *Strengthening America's Families: Promising Parenting Strategies for Delinquency Prevention: User's Guide*. Washington: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

La Vigne, N.G., Davies, E. og Brazzel, D. (2008). *Broken Bonds: Understanding and Addressing the Needs of Children With Incarcerated Parents*. Sótt 1. apríl 2014 af http://www.urban.org/UploadedPDF/411616_incarcerated_parents.pdf

La Vigne, N.G., Naser, R.L., Brooks, L.E. og Castro, J.L. (2005). Examining the Effect of Incarceration and In-Prison Family Contact on Prisoners Family Relationships [Rafræn útgáfa]. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21(1).

Lemert, E.M. (1972). *Human Deviance, Social Problems and Social Control*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Lemert, E.M. (1994). Primary and Secondary Deviation. Í Traub, S.H. og Little, C.B. (ritstjórar), *Theories of Deviance*. Illinois: Peacock Publisher.

Light, R. og Campbell, B. (2006). Prisoners Families: Still Forgotten Victims? [Rafræn útgáfa]. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 28(1).

Loeber, R. og Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency. Í Tonry, M. og Morris, N., *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 17(1). Chicago: University of Chicago Press.

Loucks, N. (2005). *Keeping in Touch: The Case for Family Support Work in Prison*. Sótt 1. apríl 2014 af http://www.prisonreformtrust.org.uk/Portals/0/Documents/KEEPING_IN_TOUCH.pdf

Mackintosh, V., Myers, B. og Kennon, S. (2006). Children of Incarcerated Mothers and Their Caregivers: Factors Affecting the Quality of Their Relationship. *Journal of Child and Family Studies*, 15(5).

Margrét Sæmundsdóttir. (2003). *Félagsleg staða fanga og afbrot þeirra*. Ársskýrsla Fangelsismálastofnunar ríkisins. Sótt 22. júní 2014 af <http://www.fangelsi.is/media/stofnunin/A2003.pdf>

Margrét Sæmundsdóttir. (2005). *Vangaveltur um félagslega stöðu kvenna í afbrotum*. Sótt 1. apríl 2014 af http://www.fangelsi.is/media/stofnunin/Hugleiding_um_konur_i_afbrotum011105.pdf

Martinez, D.J. og Christian, J. (2009). The Familial Relationships of Former Prisoners: Examining the Link Between Residence and Informal Support Mechanisms. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(2).

McDermott, K. og King, R.D. (1992). Prison Rule 102: Stand By Your Man. Í Shaw, R. (ritstjóri), *Prisoner's Children: What Are The Issues?* London: Routledge Publishing.

Miller, K.M. (2006). The Impact of Parental Incarceration on Children: An Emerging Need for Effective Interventions. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23(1).

Minkler, M. og Fuller-Thomson, E. (1999). The Health of Grandparents Raising Grandchildren: Results of a National Study. *American Journal of Public Health*, 89(9).

Morris, P. (1965). *Prisoners and Their Families*. London: Allen and Unwin.

Myers, B. J., Smarsh, T.M., Amlund-Haugen, K. og Kennon, S. (1999). Children of Incarcerated Mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 8(1).

Nagel, I. og Hagen, J. (1983). Gender and Crime: Offense Patterns and Criminal Court Sanctions. Í Tonry, M. og Morris, N. (ritstjórar), *Crime and Justice: An Annual Review of Research*. Chicago: University of Chicago Press.

Nesmith, A., Ruhland, E. (2011). Caregivers of Children with Incarcerated Parents. *The Open Family Studies Journal*, 4(2).

Noble, C. (1995). *Prisoners Families: The Everyday Reality*. Ipswich: Ormiston Children and Families Trust.

Pearl, K. og Asquith, S. (1992). *Scottish Prisoners and Their Families: The Impact of Imprisonment on Family Relationships*. Glasgow: Centre for the Study of the Child and Society, University of Glasgow.

Poehlmann, J. (2003). An Attachment Perspective on Grandparents Raising Their Very Young Grandchildren: Implications for Intervention and Research. *Infant Mental Health Journal*, 24(1).

Poehlmann, J. (2005). Incarcerated Mothers Contact With Children, Perceived Family Relationships, And Depressive Symptoms. *Journal of Family Psychology*, 19(3).

Poehlmann, J., Shlafer, R.J., Maes, E. og Hanneman, A. (2008). Factors Associated with Young Children's Opportunities for Maintaining Family Relationships During Maternal Incarceration. *Family Relations*, 57(3).

Pogrebin, M.R. og Dodge, M. (2001). Womens Accounts of Their Prison Experiences: A Retrospective View of Their Subjective Realities. *Journal of Criminal Justice*, 29(1).

Pollock, J.M. (1998). *Counseling Women in Prison*. Thousand Oaks. California: Sage Publications.

Pollock, J.M. (2002). *Women, Crime and Prison*. Belmont California: Wadsworth.

Ritzes, D.C. (1980). Beyond the Looking Glass Self: Cooley's Social Self and Its Treatment in Introductory Textbooks. *Contemporary Sociology*, 9(5).

Ríkisendurskoðun. (2006). *Vísbendingar um fjármálamisferli*. Reykjavík: Leiðbeiningar fyrir ríkisaðila.

Ríkisendurskoðun. (2010). *Skipulag og úrræði í fangelsismálum*. Reykjavík: Skýrsla til Alþingis.

Rosenberg, J. (2009). *Children Need Dads Too: Children with Fathers in Prison*. Sótt 1. apríl 2014 af http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/Children_need_dads-1.pdf

Schur, E.M. (1984). *Labeling Women Deviant: Gender, Stigma and Social Control*. New York: McGraw-Hill.

SCIE. (2008). *Children's and Families Resource Guide 11: Children of Prisoners - Maintaining Family Ties*. London: SCIE.

Shlafer, R.J. og Poehlmann, J. (2010). Attachment and Caregiving Relationships in Families Affected by Parental Incarceration. *Attachment & Human Development*, 4(1).

Siegel, L. (2009). *Criminology*. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.

Sigrún Júlíusdóttir. (2001). *Fjölskyldur við aldahvörf*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Simpson, J.A. og Rholes, W.S. (1998). *Attachment Theory and Close Relationships*. New York: Guildford Publications Inc.

Smith, G.C., Savage-Stevens, S.E. og Fabian, E.S. (2002). How Caregiving Grandparents View Support Groups for Grandchildren in Their Care. *Family Relations*, 51(3).

Strozier, A.L., Armstrong, M., Skuza, S., Cecil, D. og McHale, J. (2011). Coparenting in Kinship Families with Incarcerated Mothers: A Qualitative Study. *Families in Society*, 92(1).

Sykes, G. og Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(1).

Sæunn Kjartansdóttir. (2009). *Árin sem enginn man. Áhrif frumbernskunnar á börn og fullorðna*. Reykjavík: Mál og menning.

Thombre, A., Montague, D.R., Maher, J. og Zohra, I.T. (2009). If I Could Only Say It Myself: How to Communicate With Children of Incarcerated Parents. *The Journal of Correctional Education*, 60(1).

Thompson, P.J. og Harm, N.J. (1995). Mothers in Prison. *Pediatric Nursing*, 21(6).

Tomas, N. (1990). Historical Perspectives on Women and Mental Illness. Í Apple, R. (ritstjóri), *Women, Health and Medicine in America: A Historical Handbook*. New York, NY: Garland Publishers.

Travis, J. og Waul, M. (2003). *Prisoners Once Removed - The Impact of Incarceration and Reentry on Children, Families and Communities*. Washington: The Urban Institute Press.

Velferðarráðuneytið. (2001). *Gerð fjölskyldustefnu sveitarfélaga*. Sótt 20. febrúar 2014 af <http://www.velferdarraduneyti.is/malaflokkar/fjolskyldurad/frettir/nr/417>

Ward, R.H. (1971). The Labeling Theory: A Critical Analysis. *Criminology*, 9(1).

Wetton, C. og Sprackett, J. (2007). *Women in Prison. A Review of the Conditions in Member States of the Council of Europe*. Brussel: The Quaker Council for European Affairs.

Williams, K., Papadopoulou, V. og Booth, N. (2012). *Prisoners Childhood and Family Backgrounds: Results From the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) Longitudinal Cohort Study of Prisoners*. Sótt 12. júlí 2014 af https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/278837/prisoners-childhood-family-backgrounds.pdf

Woodward, R. (2003). *Families of Prisoners: Literature Review on Issues and Difficulties*. Canberra: Australian Government Department of Family and Community Services.

World Health Organisation. (2009). *Women's Health in Prison, Correcting Gender Inequity in Prison Health*. Denmark: WHO.

Young, D.S. (1996). Contributing Factors to Poor Health Among Incarcerated Women: A Conceptual Model. *Affilia, 11*(4).

Young, D. og Smith, C. (2000). When Moms are Incarcerated: The Needs of Children, Mothers and Caregivers. *Families in Society, 81*(2).

Þingskjal 1311. (2005). Lög um fullnustu refsinga. *Alþingistíðindi A-deild*. Sótt 28. mars 2014 af <http://www.althingi.is/alttext/stjt/2005.049.html>

Þingskjal 813. (2007-2008). Tillaga til þingsályktunar um stefnumörkun í málefnum kvenfanga og stofnun deildaskipts fangelsis fyrir konur. *Alþingistíðindi A-deild*. Sótt 1. apríl 2014 af <http://www.althingi.is/alttext/135/s/pdf/0813.pdf>

Pórunn Steindórsdóttir. (2002). *Áfengi og önnur vímuefni: Ýmsar tölulegar upplýsingar*. Reykjavík: Áfengis- og vímuvarnaráð.